

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Volba povolání žáků základních a středních škol

Elementary school and high school student's choice of future occupation

Sára Malá

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Blažková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání a Pedagogika

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Tato práce nebyla využita k získání jiného vysokoškolského titulu.

V Praze dne.....

.....

Podpis

Ráda bych poděkovala vedoucí mojí bakalářské práce PhDr. Veronice Blažkové, PhD., za její laskavé vedení a trpělivost, rovněž děkuji za veškerý její čas a odborné rady, které mi poskytla během konzultací.

Také bych ráda poděkovala Soukromé střední škole cestovního ruchu ARCUS, Střední škole letecké a výpočetní techniky Odolena Voda, Základní škole Vítězslava Háška Odolena Voda a Základní škole Praha – Radotín, děkuji vedení škol, učitelům a žákům za jejich ochotu a pomoc při výzkumném šetření.

ANOTACE

Tato bakalářská práce pojednává o tématu volby povolání žáků základních a středních škol. Zabývá se veškerými aspekty, které se týkají tohoto důležitého životního kroku mladých lidí. Teoretická část je zaměřena především na životní styl, který se pojí s postojem žáků k volbě povolání, ale zároveň klade důraz i na psychologickou stránku žáků v období, kdy se rozhodují pro budoucí povolání. Bakalářská práce také zahrnuje faktory ovlivňující volbu povolání a zdroje, ze kterých žáci mohou čerpat informace týkajícího se tohoto tématu. Teoretická část je podložena odbornou literaturou či internetovými zdroji uvedenými v části *Seznam použitých informačních zdrojů*. Na teoretickou část navazuje praktická část. Výzkumné šetření koresponduje s teoretickou částí a je zjišťováno pomocí dotazníkového šetření. Závěrem bakalářské práce je shrnutí praktické části za pomoci vyhodnocení dotazníků.

KLÍČOVÁ SLOVA

budoucí uplatnění, interakce žák-učitel, kariéra, kariérní poradenství, motivace, střední škola, volba povolání, základní škola, žák

ANNOTATION

This Bachelor's thesis is dedicated to the topic of career choice for the students of elementary schools and high schools. It deals with every aspect of this highly important step in young people's lives. The theoretical part is focused mainly on the lifestyle of those young people, who are choosing their future profession but also on the psychological aspect of such pupils. The bachelor's thesis includes factors that directly affect career choice as well as sources that are available to students to gain knowledge and information from on this topic. The theoretical part is based on professional literature and internet sources that are provided in the "Used sources" section. The theoretical part is followed by practical part. The research corresponds with the theoretical part and is provided via survey. The last part of the bachelor's thesis is summary of the practical part through evaluation of the questionnaires.

KEYWORDS

future fulfilment, pupil-teacher interaction, career, career counselling, motivation, high school, choice of profession, elementary school, pupil

Obsah

1	Úvod.....	5
	TEORETICKÁ ČÁST	6
2	Volba povolání.....	6
2.1	Postoj mládeže k přípravě na budoucí povolání	7
2.2	Důležitá témata při volbě povolání.....	7
2.3	Současná mládež a její životní styl	8
3	Psychologická a vývojová stránka jedince v období volby povolání.....	10
3.1	Psychologická diagnostika.....	10
3.2	Pubescence.....	10
3.3	Adolescence	11
3.4	Dospívání	13
3.5	Sebepoznání a sebehodnocení	13
3.6	Sebevědomí.....	14
3.7	Sociální dovednosti.....	14
3.8	Hodnotový a morální vývoj mládeže.....	14
3.9	Motivace a její charakteristika	15
4	Žáci základních škol, středních odborných škol a gymnázií.....	17
4.1	Definice absolventů základních škol, středních odborných škol a gymnázií	17
4.2	Faktory ovlivňující volbu střední školy	18
4.3	Role rodiny v přechodu žáků na střední školu a terciálního vzdělávání či na trh práce	18
4.4	Kompetence absolventů	20
4.5	Nároky zaměstnavatele na vlastnosti absolventa.....	21
5	Kariérní poradenství.....	22
5.1	Rozvíjení schopností podporující volbu povolání	25
	PRAKTICKÁ ČÁST	28
6	Cíl práce	28
6.1	Stanovení výzkumných otázek	28

7	Výzkumné šetření.....	29
7.1	Výzkumný soubor.....	29
7.2	Použité metody šetření.....	30
7.3	Vyhodnocení a interpretace dotazníkového šetření	32
8	Závěr výzkumu	43
8.1	Zodpovězení výzkumných otázek	43
9	Závěr.....	46
10	Seznam použitých informačních zdrojů.....	48
11	Seznam příloh	50
12	Seznam tabulek a grafů	53

1 Úvod

V úvodu bych ráda shrnula cíle své bakalářské práce a důvody, pro které jsem si vybrala dané téma. Jelikož jsem limitována omezeným rozsahem práce, zaměřím se pouze na základní informace.

Mezi hlavní cíle, kterými se budu zabývat, patří souhrn ukazatelů a vývojových aspektů podstatných pro výběr povolání dle věku jedince. Např. motivace, sebevědomí, sebepojetí a sebehodnocení. Dále se zaměřím na možnosti využití služeb kariérního poradenství a jeho význam.

Téma „Volba povolání žáků základních a středních škol“ jsem si zvolila, protože je aktuální v každé době a jedná se o jednu ze základních priorit, kterou mladí lidé musí brát v potaz. Profesní orientace je dlouhodobý proces. Tento proces by měl být zařazen do pedagogické činnosti, aby každý pedagog mohl poskytnout žákům všeobecný přehled o možnostech při volbě budoucího povolání.

Má bakalářská práce se skládá ze dvou částí. První část se týká teorie, kde čerpám z odborné literatury a zároveň ze starších výzkumů týkajících se daného tématu. Druhá část obsahuje průzkum, ke kterému jsem použila metodu dotazníků. Otázky byly zaměřeny na zjištění, zda jsou žáci dostatečně informováni o svých možnostech, s kým volbu povolání probírali a zejména pak na jejich všeobecný postoj k tomuto tématu. Právě tyto výsledky mohou potvrdit či vyvrátit odborné studie, které jsou nastíněny v teoretické části mé práce.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Volba povolání

Průcha a kol. definují volbu povolání jako proces, kdy se jedinec musí rozhodnout o dalším studiu nebo přípravě na povolání, ba dokonce přípravě na konkrétní povolání a celou profesní dráhu. Průcha považuje volbu povolání za součást vývoje osobnosti, kde primárním úkolem je rozhodování jedince ohledně profesní orientace (Mareš, Průcha, Walterová, 2009).

Langmeier s Krejčířovou ve své publikaci rovněž charakterizují období pro volbu povolání. Dle autorů volba povolání u dítěte začíná přáním, čím chce být a to trvá do začátku pubescence. Kolem 11. roku dítěte se začíná toto přání blížit realitě, kdy dítě srovnává své přání s realitou. Ví, že budoucí povolání závisí na jeho prospěchu, schopnostech, přijetí na střední školu a požadavcích pracovní činnosti. Dítě také začíná pozorovat osoby ve svém okolí a jejich vykonávání pracovních činností. Tito lidé se pro něj stávají modelem pro jeho budoucí povolání (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Dospívající si vybírá povolání na základě dvou aspektů – na základě vnějších a vnitřních podmínek. Vnitřní podmínky zahrnují jedincova přání, sny a schopnosti ohledně budoucí kariéry. V tomto případě by si jedinec měl vybrat takové povolání, které ho bude vnitřně naplňovat a bude ho bavit, ale téměř žádný jedinec není natolik vyhraněný ve svých zájmech a nemá tak silnou potřebu seberealizace, aby do jeho výběru povolání nevstupovaly vnější podmínky. Vnějšími podmínkami je myšleno například společenské očekávání či nátlak okolí, nicméně ani těmito vnějšími vlivy se jedinec při volbě povolání zcela jednoznačně neřídí (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Na základě těchto podmínek se rozlišují tři typy volby povolání dle Jaida. *Typ A* je charakterizován jako jedinec, který si své budoucí povolání vybírá na základě přání svých rodičů či jiného dospělého bez toho, aby bral v úvahu své sklony a zájmy. *Typ B* je popsán jako „střední pozice“, kde dospívající má svá přání ohledně budoucího povolání, ovšem jeho představy bývají nejasné bez konkrétního zaměření. Konkrétní zaměření je následně vyjasněno tlakem okolí. Nakonec je zde uveden *typ C*, který se zcela jasně řídí svým přáním a zcela jasně se drží svých daných cílů a osobních plánů, které má dlouho dopředu rozmyšlené. Jsou to často jedinci velmi ambiciózní, rozhodní a mají velkou potřebu seberealizace (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Při volbě povolání je nejvíce zastoupen *typ B*, a to i při volbě střední školy. To poukazuje na potřebu poradenské pomoci žákům při volbě povolání. Původcem nejistoty mladých při volbě povolání je také to, že jej musí realizovat v době, kdy ještě nejsou dostatečně vyhraněni. V této době dospívající nemá stále zcela vyvinuté veškeré své schopnosti ani charakterové vlastnosti, které jsou potřeba při volbě povolání (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Autoři se domnívají, že je třeba dlouhodobé pomoci žákům při výběru střední školy i volby povolání, neboť většina mladistvých začíná svou profesionální dráhu s falešnými a nejasnými představami na základě nedostatku či nejasnosti informací. Tato pomoc by se měla realizovat již od doby, kdy je žákovi 10 let a měla by být zaměřena na rozvíjení *sebeobrazu* jedince a jeho *sebepřijetí*. Jedná se tedy o pomoc především ze strany *pedagogicko-psychologických poraden a výchovných poradců* (Langmeier, Krejčířová, 2006).

2.1 Postoj mládeže k přípravě na budoucí povolání

Autor uvádí, že střední škola je považována za první přípravu na profesi, tudíž většina žáků pokračuje studiem na střední škole. Toto studium zahrnuje výběr příslušného zaměření či studijního oboru, který dále směřuje k budoucímu povolání žáka. Tato volba může směřovat k prvnímu odbornému zaměření, což se týká středních odborných škol, oproti tomu někteří žáci pokračují v konceptu základní školy, tudíž k všeobecnému vzdělávání, které poskytují gymnázia (Kraus, 2006).

Dle autora žáci, kteří si nevybrali odbornou školu, tudíž žáci gymnázií, nezahájili profesní přípravu, neboť s touto přípravou je spojený výběr odbornosti, která je zapotřebí pro vybranou profesi. Tím, že si žáci gymnázií zvolili všeobecné vzdělávání, lze předpokládat, že ještě nejsou zcela vyhraněni při výběru budoucího povolání a studiem na gymnáziu si oddálili povinnost volby konkrétního povolání (Kraus, 2006).

2.2 Důležitá témata při volbě povolání

Autoři rozdělují důležitá témata z pohledu rodičů a dospívajících. Z pohledu rodičů se jedná o témata, kdy rodiče obecně zvažují, čím se jejich dítě stane, pro jaké povolání se hodí, ospravedlňují vlastní plány pro dítě a řeší postoj dítěte k volbě povolání. Zvažují veškeré faktory zasahující do volby povolání, zabývají se výběrem typu školy, zjišťují informace týkající se přijímacího řízení a informace ohledně konkrétní střední školy.

Vyhodnocují možnosti přijetí dítěte na střední školu, posuzují školní úspěšnost dítěte ve vztahu k volbě povolání, hodnotí přípravu dítěte na volbu povolání v rámci výuky na základní škole, stejně tak průběh přijímacích zkoušek a komunikaci školy s rodiči (Walterová, Greger a kol., 2009).

Oproti tomu dospívající se zabývají především vlastními zájmy, obecnými představami o budoucnosti, komunikací s rodiči, hledáním kompromisů a vlastních profesních cílů, oblíbeností předmětů, doučováním na přijímací zkoušky, strachem z nepřijetí na školu, zjišťováním informací o konkrétních školách a přijímacím řízením, hodnocením dnů otevřených dveří, kritikou základní školy a učitelů, komunikací s vrstevníky a spokojeností s volbou či zvažováním náhradních variant řešení apod. (Walterová, Greger a kol., 2009).

2.3 Současná mládež a její životní styl

Kraus popisuje životní styl dnešní mládeže jako styl, ve kterém je přítomna vysoká individuální svoboda volby, ovšem za přítomnosti vyšší míry osobní a sociální nejistoty. Současný životní styl je taktéž ovlivněn novými informačními technologiemi, globalizací kultury, nejednoznačnou identitou a odkladem rodičovství (Kraus, 2006).

Kraus uvádí, že období mládí je obranná forma mládeže proti složitosti světa. Tato obranná fáze se projevuje i tím, že v dnešní době mládež setrvává čím dál delší dobu ve školních lavicích. To dává prostor pro novou vývojovou fázi člověka, a to fázi postadolescentní, která je masově rozšířená po celém světě. Toto postadolescentní období je charakteristické především pro vysokoškolské studenty, kteří jsou stále ekonomicky závislí na rodičích, ale zároveň jsou samostatní v ostatních částech života (Kraus, 2006).

Dle Krause je životní styl mládeže integrovaná kategorie sociálního zrání, která zahrnuje veškeré prvky a procesy sociálního zrání. Tyto procesy se odrážejí v hodnotovém systému jedince. Byť je tento proces charakteristický pro tuto životní fázi, má vliv na celoživotní styl jedince, který se dále mění s dalšími životními etapami (Kraus 2006).

Životní způsob je zaměřen především na jedince – na jeho názory, postoje, temperamentové vlastnosti a návyky, které jsou charakteristické pro jeho osobnost a chování (Kraus 2006).

Autor také zmiňuje, že na životním způsobu jedince, který je především založen na hodnotovém žebříčku a jeho cílech, se ovšem také odráží situace společnosti, a to z hlediska tradic, hodnot či ekonomického stavu společnosti. Samozřejmě na životní styl

jedince mají vliv i sociální aspekty, například zda jedinec žije ve městě či na vesnici. Jako další faktory ovlivňující životní styl uvádí autor vzdělání, které může pozitivně ovlivnit způsob života nebo naopak faktory negativní jako jsou různé závislosti (Kraus, 2006).

Životní styl je strukturou každodenních činností, které se zakládají na široké škále aktivit jedince. Autor dále rozděluje tyto aktivity do kategorií a to na *aktivity orientující se na práci, profesi a přípravu na ni* (což zahrnuje *vzdělávání, vstup do zaměstnání, adaptaci v pracovním procesu, stabilizaci, kariérní vzestup*, tudíž jedná se o *získávání kompetencí pro život*), dále *aktivity spojené s rodinou* (*hledání partnera, založení rodiny, výchova dětí*), *aktivity v zájmové oblasti* (*vyhraňování vlastních zájmů, volnočasové aktivity, zábava, odpočinek*), *aktivity směřující do společenského života* (*účast ve společenském životě, získávání pozic ve společnosti*) a nakonec aktivity týkající se základních biologických a hygienických potřeb (Kraus, 2006).

3 Psychologická a vývojová stránka jedince v období volby povolání

3.1 Psychologická diagnostika

Dle Wedlichové a Henzla je psychologická diagnostika důležitá pro hlubší poznání a pochopení žáka, což závisí na pedagogickém působení učitele. Učiteli by měly být známy žákovy nedostatky, omezení, ale stejně tak schopnosti žáka. Učitel by měl vždy pracovat s oběma faktory – jak s negativními, tak i kladnými aspekty, které mohou být nápomocny při nápravě žákových potíží. Mezi základní metody psychologické diagnostiky, které učitel využívá, patří *pozorování, rozhovor, zkoušení a analýza dětských výtvorů* (Wedlichová, Henzl, 2010).

3.2 Pubescence

Langmeier a Krejčířová období pubescence vymezují zhruba od 11 do 15 let jedince. Tuto vývojovou etapu dále dělí do dvou fází – *fáze puberty* a *fáze vlastní puberty*. V první fázi jedinec prochází fyzickým vývojem, zejména se začínají projevovat známky pohlavního dospívání. Ve *fázi vlastní puberty* jedinec dokončí prepubertu a tato fáze trvá do dosažení reprodukční schopnosti (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Oproti tomu Trpišovská a Vacínová období pubescence vymezují na 10-12 a 14-16 let věku jedince, dále tuto etapu dělí podobně jako Langmeier a Krejčířová na prepubertu a pubertu, kterou charakterizují obdobně. Dále Trpišovská a Vacínová popisují *tělesný vývoj* jedince, který je v této etapě zaměřený především na pohlavní dospívání, ale také na biologické změny, které přispívají k *sebedůvěře, individualitě a sebeuvědomění* – zejména měnící se fyzický vzhled jedince (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Myšlení pubescenta Trpišovská a Vacínová popisují jako zdokonalující se. Dochází k rozvoji *formálních operací, tvoří si vlastní úsudky, určuje vztahy mezi pojmy a vyvozuje závěry z jistých předpokladů*. Pubescent má rozvinuté rozumové schopnosti, kterým ovšem schází zkušenosti, proto často bývají unáhlené a nedomyšlené. Kognitivní vývoj pubescenta je značný, a to zejména v tom, že se již nefixuje na přítomnost, ale snaží se poznat celkově svět, vytváří různé hypotetické možnosti do budoucna, tudíž můžeme vidět i růst kreativity (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Důležitý je především *citový vývoj* dospívajících, který je poznamenán hormonálními změnami, tudíž prožívají *citovou nevyrovnanost, podrážděnost, přecitlivělost*. Dospívající mohou mít sklony k introverzi, skrývání svých citů, neboť často nemají své emoce pod

kontrolou a svým citům nerozumí. Je zde vidět i proměna citového postoje k sobě samému, což má vliv na *sebehodnocení*. To může způsobovat časté výkyvy nálad dospívajícího (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Sociální vztahy dospívajícího jsou doprovázeny mnoha změnami, kdy se pubescent snaží odpoutat od rodiny. U dospívajícího se projevuje přemíra kritičnosti k dospělým. Vznikají rozpory mezi pubescentem a rodičem, kdy si rodič chce zachovat svou autoritu, na kterou dospívající reaguje velmi citlivě, vztahovačně, negativně a snaží si potvrdit své kompetence. Rodič má tedy dojem, že ztrácí své jistoty, kdežto dospívající se snaží uvolnit z infantilní závislosti na rodičích. Prioritou dospívajícího je rozvoj a hledání své identity, kdy se snaží odlišovat od ostatních (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Za nejvýznamnější vztah během puberty považují Trpišovská s Vacínovou vztah dospívajícího ke svým vrstevníkům. V tomto období, kdy se dospívající snaží odpoutat od rodiny, představují vrstevníci *zdroj jistoty a bezpečí*. Taktéž mohou být *oporou pro identitu* dospívajícího a *zdrojem sociálního učení*. Projevuje se i vyšší *konformita* jedince v důsledku potřeby jedince patřit do *vrstevnické skupiny*. Projev konformity může mít mnoho podob, například v *oblékání, způsobu vyjadřování, životním stylu či přejímání hodnot*. V dospívání je především příznačná potřeba přátelství. Jedinec má již jiná kritéria při výběru přátel a většinou si vybírá přátele, kteří se mu podobají. S přáteli jedinec často sdílí svá tajemství, pocity, či své prvotní zkušenosti (Trpišovská, Vacínová, 2006).

3.3 Adolescence

Tuto vývojovou etapu autoři Krejčířová a Langmaier vymezují zhruba kolem 15-22 let věku jedince. Tato etapa je charakteristická pro plnou reprodukční zralost a dokončující se tělesný růst, který je ovšem nerovnoměrný. V této fázi se též mění společenské postavení jedince v souvislosti s přechodem ze základní školy na střední školu, což zásadně mění jeho sebepojetí (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Oproti tomu Trpišovská s Vacínovou období adolescence ohraničují od 15-16 do 20-21 let. Tuto etapu popisují jako etapu, která je charakteristická pro završení dospívání po stránce psychické. Dále autorky popisují vývojové úkoly tohoto období dle *Havighursta* (1953):

- *Přijetí vlastní fyzické struktury a role svého pohlaví*
- *Vytvoření nových vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví*
- *Vývoj intelektových schopností potřebných k získání občanské kompetence*

- *Vytvoření hierarchie hodnot*
- ***Příprava na povolání***
- *Emocionální nezávislost na rodičích a ostatních dospělých*
- *Získání jistoty a ekonomické nezávislosti na rodičích*
- *Dosažení sociálně zodpovědného chování*
- *Příprava na manželství a rodinný život*

(Trpišovská, Vacínová, 2006, 56 s.).

Autorky dále popisují **sociální vztahy v adolescenci**, kdy se adolescent snaží vyrovnat dospělým, a to zejména svou osobní svobodou, samostatností a nezávislostí na dospělých. Adolescent se snaží utvářet si vlastní názory na svět a vytvořit si vlastní žebříček hodnot. Přemýšlí nad funkcí společnosti a hledá v ní své místo (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Adolescent získává možnost pohledu na sebe samého z více úhlů díky tomu, že zastává více rolí, což vede k přesnějšimu *sebeobrazu*. Nyní se již neprojevuje jen jeho samotné já, ale i jeho usilující já, které si vědomě klade cíle, jichž se snaží dosáhnout. Na individuální identitě se podílí i sexuální oblast adolescenta (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Nejvýznamnějším aspektem v období adolescence jsou **vztahy s vrstevníky**, které jsou pro jedince důležité již z důvodu osamostatnění se. Vztahy s vrstevníky poskytují podporu a ochranu jedince, který je nyní v nevyhraněné sociální pozici (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Vrstevnické skupiny mají společné zájmy, aktivity a společné činnosti, mimo to sdílí společné obavy. Skrze vrstevnické skupiny jsou jedinci předávány společenské normy a požadavky, které jedinec přijímá (Trpišovská, Vacínová, 2006).

Vztahy mezi členy vrstevnických skupin, jsou často velmi úzké, a proto se může stát, že se střetne skupinová a individuální identita, kdy často skupinová identita překryje tu osobní. Toto překrývání identit může vést k agresivnímu až asociálnímu chování jedince, neboť jedinec má podporu vrstevnické skupiny, která ho zbavuje jeho individuální odpovědnosti, což má za následek, že jedinec často necítí odpovědnost za své chování (Trpišovská, Vacínová, 2006).

3.4 Dospívání

Dle Langmeiera a Krejčířové se jedná o etapu, kdy se u jedince projevují první známky pohlavního zrání a vyznačuje se akcelerací růstu a dovršením plné reprodukční schopnosti a zároveň dokončením tělesného růstu (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Tato etapa přináší i řadu psychických změn na základě nalézání nových pudových tendencí, jejich uspokojování a kontroly. Dále je příznačná emoční labilita a zároveň vyspělé myšlení a jeho rozvoj. Setkáváme se zde i s novým sociálním zařazením jedince, kde společnost očekává odlišné chování a výkony v souvislosti s novým sebepojetím jedince (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Autoři charakterizují hlavní znaky období dospívání, přičemž v první řadě zmiňují emoční instabilitu. Tato se projevuje častými změnami nálad, impulsivním jednáním, nestálostí a také nepředvídatelností reakcí a postojů jedince. Emoční instabilita je spojená se sníženou koncentrací pozornosti jedince, což vede k nesoustavnému učení a výkyvům ve školním prospěchu. Mimo emoční instabilitu mají vliv na psychiku dospívajícího fyziologické změny. Jedinec se tedy v tomto období musí vyrovnat s biologickými, sociálními a psychickými změnami, které tato vývojová etapa přináší (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Langmeier a Krejčířová přiřazují této vývojové etapě dovednosti, které jsou založeny na síle, hbitosti, jemné pohybové koordinaci a smyslu pro rovnováhu, neboť pro tuto etapu je příznačný výrazný vývoj motoriky. Z toho vyplývá, že jedinci mají zájem o sport a pohybové aktivity, které posilují jejich sebehodnocení (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Mimo motoriku se rozvíjí i vnímání, a to zejména vizuální, což vede k méně živým představám, než tomu bylo dříve. Dále se projevuje i vývoj řeči, a to především rozrůstající se slovní zásobou, složitostí větné stavby a výrazovou schopností. To může vést u některých jedinců k rozvoji literárního talentu (Langmeier, Krejčířová, 2006).

3.5 Sebepoznání a sebehodnocení

Sebepoznání je vzhledem k volbě povolání velmi důležité. Umožňuje žákovi poznat svůj osobní potenciál a rovněž porovnat své osobní a pracovní dispozice s nároky na výkon zvoleného povolání (Hlad' o a kol., 2014).

Velmi důležité je také to, jak jedince vidí ostatní. Každý jedinec má o sobě určitou představu, která ale nemusí vždycky odpovídat obrazu, který si o sobě tak pracně vytvořil.

Pohled ostatních lidí by měl být pro jedince velmi cennou zkušeností a měl by ho dále rozvíjet (Mezera, 2008).

Mezi zdroje sebepoznání patří informace získané na základě sebereflexe (vnímání, výklad a vysvětlení). Mezi další zdroje patří informace získané od druhých, záměrné i nezáměrné (Hlad'o a kol., 2014).

Nutnost rozhodování se a výběr správné školy či profese je pro všechny žáky velmi vážný krok v jejich životě. Pro mnohé z nich je ovšem takové rozhodování vážný problém. Tato volba se uskutečňuje v době fyzického a psychického dospívání, kdy se jedná o dobu nízké úrovně sebehodnocení. Jde o počáteční krok jejich profesního vývoje, který významně ovlivňuje jejich další budoucnost (Hlad'o a kol., 2014).

3.6 Sebevědomí

Sebevědomí je vedle empatie základem zdařilé komunikace a soužití s lidmi. Ten, který sám sebe nepřijímá, může jen stěží rozvíjet své empatické schopnosti. Být zdravě sebevědomý znamená vědomě vnímat sám sebe, tedy své tělo, své pocity, své emoce, znát své silné a slabé stránky, být si vědom svých hranic, ale i možností v oblasti tělesné, duševní i duchovní. Sebevědomý nemusí vždy být ten, který se tváří sebejistě. Důležité je, zda je člověk sám se sebou srovnaný.

3.7 Sociální dovednosti

Mezera ve své knize *Pro jaké povolání se hodím*, popisuje důležitost týmové práce a kolektivní činnosti. Autor se domnívá, že mnoho žáků dnes vidí jen svůj aktuální výkon a na něm staví úspěch nebo neúspěch. Škola by podle něho měla žáka vést ke kolektivní práci (Mezera, 2008).

Sociální interakce přispívá k tomu, jaké názory si jednotlivci vytvářejí o sobě a o druhých. Učitelé jsou málo cvičeni v sociálním chování a kromě rutinního vynucování pravidel slušnosti mají o sociálním chování často jen málo odborných znalostí, které by mohli předat dětem (Fontana, 2010).

3.8 Hodnotový a morální vývoj mládeže

Hodnotou se rozumí to, čeho si jednotlivci nebo skupiny váží, za co jsou schopni něco obětovat. Pokud jsou tyto hodnoty naplňovány, je člověk spokojený, šťastný. Hodnoty mohou být duchovní nebo materiální (Hlad'o a kol., 2014).

Hodnotový systém může být ovlivněn životními událostmi, které jej mohou měnit, byť jinak je ve své podstatě považován za stabilní. Hodnotová struktura a přijímání hodnot do ní je podmíněno věkovými zvláštnostmi (Kraus, 2006).

Vývoj hodnotového systému mládeže ještě není v tomto období úplně dokončený. Vliv na utváření hodnotového systému mají různé životní situace, získání různých informací a veškeré vlivy, které nějakým způsobem na mladistvého působí (Kraus, 2006).

Nejvyšší orientace v hodnotovém systému mládeže je zaměřena na majetek. V tomto období je orientace na majetek vyšší než kdy jindy. Ovšem mimo majetku v hodnotovém systému výrazně figurují hodnoty jako *láska, přátelství, zájmy a koníčky, podnikání a svoboda*. Oproti tomu nejmenší roli v hodnotovém systému mladistvých zastávají hodnoty jako je *rodina, politická angažovanost, prospěšnost společnosti, zdraví a mír* (Kraus, 2006).

3.9 Motivace a její charakteristika

Průcha, Walterová a Mareš definují motivaci jako veškeré vnitřní a vnější faktory spouštějící a aktivující jednání člověka. Dále je toto jednání konkrétně směřováno za účelem něčeho dosáhnout či se něčemu vyhnout. Motivace též řídí způsob i průběh, pomocí kterého jedinec dosáhne výsledků a ovlivňuje hodnocení vlastních jednání, úspěchů, neúspěchů i vztahů s okolím (Mareš, Průcha, Walterová, 2009).

Dle Nakonečného koncept motivace vysvětluje cíle a důvody lidského jednání. Často kladenou otázkou spojenou s motivací je „**proč**“ - toto je vysvětleno v souvislosti s chováním jedince. Dalším pojmem je „**příčina chování**“, která je specifická především pro pud, pohnutku či potřebu (Nakonečný, 1998).

Navzdory tomu chování a motivace není to samé, neboť veškeré cíle, které si člověk vytyčí, nemusí vždy uskutečnit. Motivace závisí na vnitřní pohnutce chování, ovšem způsob chování je přizpůsobený konkrétní situaci (Nakonečný, 1998).

Nakonečný uvádí základní paradigma motivace, které je tvořeno interakcí několika činitelů, ale nesmí být opomenut primární smysl motivace a to dosažení cíle, který je ustanoven na základě vnitřní potřeby jedince. Cíl tedy představuje některou neuspokojenou potřebu člověka, která je po dosažení daného cíle uspokojena, což vyvolá pocit úlevy nebo také pocit naplnění (Nakonečný, 1998).

Pucová a kol. se rovněž ve své publikaci zabývají motivací a uvádějí, že motivace je hybatelem, který posunuje naše aktivity kupředu. Své tvrzení opírá o teorii Younga, který motivaci vidí jako proces, který probíhá od motivů, kterými je možné uspokojit nebo se alespoň pokusit uspokojit potřebu, zájem, emoci, ideu apod. Vynaložení úsilí na tento cíl má různou intenzitu a trvá, dokud není tohoto cíle dosaženo (Pucová a kol., 2003).

Dle Pucové a kol., má každý člověk jiné předměty pro svou motivaci, zejména se zaměřuje na motivaci spojenou s prací. Jedná se tedy o motivaci jako je pracovní uznání, společenská potřebnost, profese, peníze, možnost dalšího vzdělávání, kariérní růst, svobodné rozhodování, dobrý kolektiv nebo řídicí funkce. Jak již bylo zmíněno, každého jedince motivuje něco jiného, tudíž je třeba pochopit, jak ostatní motivovat či naopak demotivovat. I když je motivace u každého rozdílná, často je shodné, že děti i dospělé motivuje *odměna* (Pucová a kol., 2003).

4 Žáci základních škol, středních odborných škol a gymnázií

4.1 Definice absolventů základních škol, středních odborných škol a gymnázií

Základní škola – v České republice označuje všeobecně vzdělání školu, v níž mládež ve věku šesti let zahajuje povinnou školní docházku. Povinná školní docházka je rozdělena do devíti ročníků, které jsou dále rozděleny na první a druhý stupeň. Na prvním stupni vyučuje téměř všechny předměty jeden učitel, na druhém stupni již tomu tak není a různé předměty mají různé učitele s příslušnou aprobací. Vzdělání na českých základních školách je realizováno podle Standardu základního vzdělávání, ze kterého vycházejí vzdělávací programy. Podle zákona má základní škola za cíl poskytovat základní vzdělání, zabezpečit žákům rozumovou výchovu, poskytnout mravní, estetickou, pracovní, zdravotní, tělesnou a ekologickou výchovu žáků. Má umožnit také výchovu náboženskou a dále připravit žáky pro další studium a praxi (Mareš, Průcha, Walterová, 2008).

Rozhodování o volbě střední školy probíhá u žáků české **základní školy** v období, které lze označit jako velmi zátěžové. V tomto psychicky náročném období dochází k rozhodování, které představuje první výrazový krok v kariérovém vývoji žáka. Žák je prvně ve svém životě postaven před zásadní volbu, za kterou nese zodpovědnost a která zásadně ovlivní jeho další životní dráhu (Walterová, Greger a kol., 2009).

Šťastnová a kolektiv hodnotí **střední odborné školy** jako velmi oblíbené a často vyhledávané pro jejich odborné zaměření a více než stoletou tradici v České republice. Hlavními specializacemi dnešních středních odborných škol jsou průmyslové, ekonomické neboli obchodní akademie, zemědělské, pedagogické a dále sem řadíme i školy umělecké a konzervatoře (Šťastnová, Vymětalová, Matějková, 1999).

Za největší pozitivum **střední odborné školy** autorky označují získání odborné kvalifikace, tudíž pokud se absolvent nerozhodne nebo nebude mít úspěch při pokračování ve vzdělávání, má větší šanci uplatnění se na trhu práce. Absolventi střední odborné školy jsou připraveni na výkon odborné práce, ve které získali specializaci na již absolvované střední odborné škole (Šťastnová, Vymětalová, Matějková, 1999).

Dále autorky porovnávají *střední odbornou školu s gymnáziem*. Gymnázium hodnotí jako instituci, která poskytuje především všeobecné vzdělání zakončené maturitní zkouškou, čímž připravuje žáky ke studiu na vysoké škole, ovšem je také přípravou pro profesní dráhu, kde je za potřebí široké všeobecné vzdělání bez požadavku na odbornou přípravu (Šťastnová, Vymětalová, Matějková, 1999).

4.2 Faktory ovlivňující volbu střední školy

Walterová a Greger uvádí závěr povinné školní docházky jako zlomový okamžik pro žáky, kdy se poprvé musí rozhodovat a převzít za svou volbu zodpovědnost. Tato volba má vliv nejen na profesní dráhu, ale také na osobní život a jejich budoucí sociální postavení. Tato volba se týká zejména žáků, kteří jsou ve věku kolem 15 let, tudíž v zátěžové době v období konce *pubescence* a počátkem *adolescence* neboli přechod z dětství do dospělosti, kdy se utváří hodnotová orientace žáka a mění se jeho způsob chování a jednání. Samozřejmě to se netýká žáků, kteří již dříve přešli ze základní školy na víceletá gymnázia či konzervatoře (Walterová, Greger a kol., 2009).

Autoři považují volbu střední školy za výsledek dlouhodobého procesu, který je ovlivněn vnitřními a vnějšími faktory a rovněž subjektivními i objektivními okolnostmi. Tudíž na volbě samotné se podílí žák jen částečně. Volba je ovlivněna mnoha aspekty jako například zájmy a očekáváním žáka, sociokulturním prostředím, rodinnou situací a zázemím, nároky ze strany rodičů a okolí, výchovou a přístupem rodičů k dítěti. Stejně tak se na volbě podílí škola, učitelé, vrstevníci, ostatní příbuzní a další (Walterová, Greger a kol., 2009).

4.3 Role rodiny v přechodu žáků na střední školu a terciálního vzdělávání či na trh práce

„Rodina je nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. V posledních desetiletí se model rodiny, který je historicky flexibilní, významně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnující nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. Současné pojetí tenduje k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství, žijícího ve vlastním prostoru – domově, uspokojující

potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem. Rodina spolu se školou plní významné funkce, které lze chápat jako komplementární“ (Mareš, Průcha, Walterová 2008, 202 s.).

Autoři hodnotí rodinu jako nejdůležitější a nejvýznamnější faktor při rozhodování žáků ohledně střední školy. Rodina pomáhá utvářet profesní perspektivu a předává dítěti první rady ohledně volby povolání (Walterová, Greger, 2009).

Rovněž uvádí, že žáci vyhledávají pomoci a rady ohledně volby povolání nejčastěji u rodiny a to především z důvodu náročnosti období dospívání, ve kterém se zrovna nachází (Walterová, Greger a kol., 2009).

Navzdory tomu Hlad' o a Drahoňovská ve svém výzkumu zjistili, že vliv na volbu povolání z pohledu žáka základní školy má především žák samotný, rodiče se dle tabulek umístili na druhém místě, kdy 40 % žáků rodičům přisoudilo velký vliv, 56 % žáků přisoudilo rodičům vliv malý a na zbylé 4% rodiče nemají vliv žádný, z čehož vyplývá, že při volbě povolání jsou žáci ovlivněni především vlastním rozhodnutím nežli působením rodičů (Hlad' o, Drahoňovská, 2012).

Ovšem z dotazníkového šetření Hlad'a a Drahoňovské také vyplynulo, že žáci základních škol přijímají rady rodičů při svém rozhodování, kdy 20% žáků zcela využívá rady svých rodičů k rozhodování kam po základní škole, 69% žáků využívá rady jen z části a jen 8% žáků rady od rodičů nevyužívá vůbec, zbylá 3% žáků nedokázala na otázku odpovědět nebo rady od rodičů nezískala (Hlad' o, Drahoňovská, 2012).

Dotazníkové šetření Hlad'a a Drahoňovské dopadlo podobně i u žáků středních škol, kdy žáci středních škol přikládají největší podíl na rozhodování „kam po střední škole“ vlastnímu rozhodnutí, opět se rodiče dostávají na druhé místo, kdy 28 % žáků připsalo rodičům velký vliv, 55 % žáků středních škol přisuzuje rodičům malý vliv a zbylých 17 % žáků středních škol uvádí, že rodiče nemají žádný vliv na jeho rozhodování (Hlad' o, Drahoňovská, 2012).

Přes tyto výsledky opět z výzkumu vychází, že i žáci středních škol využívají rad svých rodičů. Při rozhodování kam jít po střední škole 12 % žáků využívá zcela rad svých rodičů, 72 % žáků využívá rad svých rodičů zčásti a pouze 8 % nevyužívá žádné rady rodičů. Zbylí žáci rady od rodičů nedostali nebo na otázku nebyli schopni odpovědět (Hlad' o, Drahoňovská, 2012).

4.4 Kompetence absolventů

Autoři uvádějí osvojené kompetence absolventa, které by mu měly umožnit vlastní zodpovědnost za svůj život, chápání dynamiky současných ekonomických a technologických změn vedoucích k nutnému sebevzdělávání a celoživotnímu vzdělávání, orientaci ve světě práce a vzdělávání, vyhodnotit nabízející se profesní a vzdělávací příležitosti, orientace v hospodářské struktuře regionu, znát pozitivní i negativní aspekty týkající se trhu práce, dovednost se prezentovat při jednání se zaměstnavatelem, orientace v poradenských a zprostředkovatelských službách, být motivován k aktivnímu pracovnímu životu (Pucová a kol., 2003).

Autoři dále uvádějí jednotlivé moduly cílových kompetencí stanovené pro předmět úvod do světa práce. Jedná se o moduly sebepoznání, základy komunikace mezi lidmi, životní úspěch, akční plánování – prostředky k dosažení životního úspěchu, možnosti absolventa střední školy, vstup na trh práce, informační základna pro profesní orientaci, základní ekonomické a právní normy. U každého modulu autoři uvádějí konkrétní cílové kompetence daného modulu (Pucová a kol., 2003).

Cílovou kompetencí **sebepoznání** je získání dovedností spojené s realistickým a kritickým sebepoznáním, především si žák vytvoří představy o svých potřebách a možnostech. Žák dovede vyhodnotit rizikové faktory negativně ovlivňující jeho postavení na trhu práce (Pucová a kol., 2003).

Osvojení komunikačních dovedností a vědomostí, dovednost správně se vyjadřovat ústně i písemně, schopnost naslouchat a vytvářet vhodné podmínky pro otevřenou komunikaci, umění vypořádat řeč těla, to jsou cílové kompetence **základů komunikace mezi lidmi** (Pucová a kol., 2003).

Dalším modulem je **životní úspěch**, jehož cílovou kompetencí je, aby si žák uvědomil, že předpoklad vedoucí k profesnímu úspěchu tkví v celoživotním vzdělávání. Žák by měl poznat vlastnosti úspěšných lidí, mít vlastní plány ohledně profesní kariéry, které již postupně realizuje. Žák by měl posilovat své charakterové vlastnosti, profesní přístup a citovou stabilitu (Pucová a kol., 2003).

Akční plánování – prostředky k dosažení životního úspěchu si klade za cílovou kompetenci, aby žáci uměli správně plánovat svou vlastní kariéru za pomoci technik vedoucích k určení klíčových úkolů při naplnění cílů a plánů (Pucová a kol., 2003).

Modul *možnosti absolventa střední školy* má za cílovou kompetenci osvojení znalosti situace na trhu práce, znalosti perspektivy zvoleného studijního oboru, ale i možnosti uplatnění se v jiných profesích. Žáci by také měli znát podmínky zaměstnávání v zahraničí a možnosti dalšího pomaturitního studia u nás i v zahraničí. Dále by se měli orientovat v přijímacím řízení na vysoké či vyšší odborné školy (Pucová a kol., 2003).

Cílová kompetence *vstupu na trh práce* obsahuje ovládnání technik při jednání s potencionálním zaměstnavatelem, znalost kritérií přijímacích pohovorů a výběrových řízení a umění vytvořit formální materiály jako je životopis apod., k potřebné sebereprezentaci. Dále znalost evidence na úřadu práce a rizik týkajících se dlouhodobé nezaměstnanosti (Pucová a kol., 2003).

Cílovými kompetencemi *informační základny pro profesní orientaci* jsou znalosti základních zdrojů informací a schopnost je vyhledávat, třídit a hodnotit. Žáci znají a umějí využít informačního systému školy (výchovný poradce), úřadu práce (Informační a poradenské středisko), zprostředkovatelských agentur, internetu a médií (inzerce) (Pucová a kol., 2003).

Jako poslední modul autoři uvádějí *základní ekonomické a právní normy*, jehož cílovými kompetencemi je získání právních a ekonomických základů, znalost zákonů týkajících se pracovního uplatnění, umění vypracovat projekty spojené s podnikatelskými záměry, znalost pracovně právních vztahů a získání znalostí ohledně podnikání v ČR (Pucová a kol., 2003).

4.5 Nároky zaměstnavatele na vlastnosti absolventa

Autorky uvádějí čtyři nejdůležitější vlastnosti, které zaměstnavatel požaduje po absolventech, a to *smysl pro kvalitu, smysl pro službu klientům, osvojení odborného základu a smysl pro hospodárnost* (Šťastnová, Vymětalová, Matějková, 1999).

5 Kariérní poradenství

Wedlichová a Henzl dokládají ve své publikaci „*legislativní zázemí kariérního poradce, který se řídí zákonem č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje základní pravidla výchovy a vzdělávání ve školách*“ (Wedlichová, Henzl, 2010, 26 s.).

Autoři definují základní cíle výše zmíněného zákona, jimiž jsou rozvoj osobnosti člověka poznáním sociálních, mravních a duchovních hodnot pro osobní život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získání informací a učení během celého života. Za realizaci cílů vzdělávání a taktéž za odbornou pedagogickou úroveň vzdělávání a školských služeb nese odpovědnost ředitel školy (Wedlichová, Henzl, 2010).

Hansen definuje kariérní poradenství jako činnost podporující poskytování informací ohledně trhu práce a možností vzdělávání a zaměstnání, dále má pomoci lidem rozmýšlet se nad jejich kompetencemi, sny, zájmy, osobnostními vlastnostmi, kvalifikací a schopnostmi. Po důkladném zvážení veškerých aspektů by mělo kariérní poradenství pomoci jednotlivci sladit tyto aspekty s dostupnými možnostmi vzdělávání a zaměstnání (Hansen, 2007).

Jarkovská a kol., přisuzují kariérnímu poradenství při volbě povolání velký význam. Cílem těchto institucí, které se zaměřují zejména na žáky základních a středních škol, je nalézt možnosti a lepší orientaci pro žáky, kteří nejsou zcela pevně rozhodnuti pro konkrétní povolání. Dále by tato instituce měla být nápomocná při rozhodování žáků a měla by žákům poskytnout informace spojené s volbou povolání (Jarkovská a kol., 2010).

Jarkovská se domnívá, že kvalita kariérního postupu spočívá v přístupu k jednotlivým žákům. Kariérní poradenství by mělo splňovat individuální a senzitivní přístup. Tyto přístupy by neměly nikoho diskriminovat, tudíž senzitivita by se měla týkat všech kategorií (tzn. genderové skupiny, etnické skupiny, věk, náboženství atd.) (Jarkovská a kol., 2010).

Kariérní poradenství spadá do *poradenských služeb*, do kterých jsou dále zahrnuti – *výchovní poradci, vyučující, školní psychologové*, kteří působí přímo ve škole. Poradenské služby zahrnují tzv. podpůrné instituce, do kterých spadá např. pedagogicko-psychologická poradna (Jarkovská a kol., 2010).

Hansen popisuje činnost kariérního poradenství v zemích s vyššími příjmy a rozděluje tyto činnosti do pěti různých oblastí (Hansen, 2007).

Kariérové informace – poskytování informací potřebných k plánování, získání a udržení si zaměstnání. Do této oblasti také patří informace týkající se zaměstnání, dovedností, kariérních postupů vzdělávacích programů, vzdělávacích institucí atd. Tato oblast je základem pro veškeré služby kariérního poradenství (Hansen, 2007).

Kariérová výchova – tuto činnost zastupují *odborní poradci, učitelé či komunitní organizace*. Mezi jejich úkoly patří vyjasnit žákům jejich *motivaci a hodnoty* a možnosti, jak mohou prospět společnosti, dále vzdělávají žáky v oblasti *trhu práce, dovedností potřebných k volbě odborného vzdělání, životní dráhy a zaměstnání* (Hansen, 2007).

Kariérové poradenství – tato oblast se zabývá vyjasněním *cílů a tužeb*, napomáhá porozumění vlastní *identitě* a také podporuje zvládání *změny zaměstnání* (Hansen, 2007).

Zaměstnanecké poradenství – mezi hlavní činnosti této oblasti patří vyjasnění *pracovních cílů*, obeznámení jedince s *pracovními a vzdělávacími příležitostmi* či pomoc jedinci *osvojit si dovednosti* potřebné v zaměstnání (Hansen, 2007).

Zprostředkování práce – tuto činnost často vykonávají *státní organizace* či *soukromé firmy*, které vyhledávají *volná pracovní místa* a *doporučují na ně zaměstnance*. Služby v této oblasti také mimo volných pracovních pozic, vyhledávají a doporučují žákům některé *vysoké školy* (Hansen, 2007).

Ve škole poradenské služby primárně poskytují *výchovní poradci*. Mezi činnosti výchovných poradců patří diagnostika, konzultace, intervenční činnost a poskytování informací. Mezi jejich kompetence patří také oblast týkající se volby povolání (Jarkovská a kol., 2010).

Jarkovská a kol., zmiňují působnost *vyučujících*, a to zejména *vyučujících občanské výchovy či volby povolání a třídního učitele*. Tito vyučující jsou považováni za odborníky v dané problematice, neboť jsou v každodenním kontaktu s dětmi (Jarkovská a kol., 2010).

Vyučující ztvárňuje jednu z hlavních rolí při volbě povolání a to i z pohledu žáků, neboť učitel si je vědom schopností žáků ve třídě, proto ho žáci shledávají jako osobu, která schvaluje či neschvaluje a také ovlivňuje rozhodnutí při jejich volbě povolání (Jarkovská a kol., 2010).

Wedlichová a Henzl také uvádějí faktory ovlivňující žáky při volbě povolání, přičemž mezi nejdůležitější řadí *přání rodičů, názory vrstevníků a rady učitelů*. Školu autoři hodnotí jako nenahraditelnou, neboť její působení je kvalifikované a učitel je schopen

rozpoznat žákovy předpoklady a zájmy během výuky a komunikace ve škole (Wedlichová, Henzl, 2010).

Jarkovská zmiňuje také nově vyučovaný předmět „*výchova k volbě povolání na základních školách*“, který je řazen do poradenských služeb. Vyučující by měli žáky informovat o zájmových odborných předpokladech pro konkrétní povolání, seznámit je s trhem práce a perspektivou vybraného odborného studia či povolání (Jarkovská a kol., 2010).

Wedlichová a Henzl nám ve své publikaci tento předmět detailněji přibližují, kdy uvádějí, že tento předmět má za cíl *vypěstovat u žáků dovednosti důležité při rozhodování o významných životních krocích a při plánování vlastní budoucnosti*. Dále by žák měl během tohoto předmětu rozvíjet své praktické dovednosti a osobní vlastnosti potřebné pro úspěšnou integraci do pracovního života. Tento předmět také připravuje žáky na přechod ze základních škol na střední školy či na trh práce (Wedlichová, Henzl, 2010).

Wedlichová a Hanzl dále uvádějí detailní náplň tohoto předmětu, který je rozdělen do devíti tematických okruhů, a to „*sebepoznání, rozhodování, akční plánování, adaptace na životní změny, možnosti absolventa základní školy, informační základna pro volbu povolání, orientace v důležitých profesních informacích, rovnost příležitostí na trhu práce, svět práce a dospělosti*“ (Wedlichová, Henzl, 2010, 43-44 s.).

Pucová a kol., zmiňují předmět *úvod do světa práce*, který by měl být zařazen do vzdělávacího programu středních škol předpokládajícího rozvoj osobnostních předpokladů pro orientaci absolventů středních škol na trhu práce, což by mělo vést ke zvýšení zaměstnanosti absolventů škol. Tento předmět si klade za cíl poskytnout žákům nejdůležitější znalosti a dovednosti týkající se jejich uplatnění na trhu práce a vybavit je kompetencemi, které by měly usnadnit jejich rozhodování ohledně dalšího vzdělávání či budoucí profesní dráhy a též jim pomoci při orientaci na trhu práci a uplatňování jejich práv (Pucová a kol., 2003).

Dále autorka uvádí *školního psychologa* jako prostředníka mezi *vedením školy, vyučujícími, žáky, dalšími institucemi (pedagogicko-psychologické poradny), úřady práce atd.* Školní psycholog se zabývá řešením problému vzniklých ve škole, dále řeší problémy v oblasti volby povolání. Co se této problematiky týká, často provádí pedagogicko-psychologickou diagnostiku související s profesní orientací (Jarkovská a kol., 2010).

Dle autorky *pedagogicko-psychologické poradny* jsou charakterizovány jako instituce, které zasahují v případě, kdy má žák ztížený vzdělávací proces, například poruchami učení apod. V takovém případě pedagogicko-psychologická poradna provede diagnostiku žáka a vypracuje posudek, podle kterého škola volí či upravuje vzdělávací proces žáka. Mimo jiné je úkolem pedagogicko-psychologických poraden posoudit profesní dráhu žáků, tudíž testují jejich předpoklady a zájmy pro vykonávání povolání a dále také informují o vzdělávací nabídce škol (Jarkovská a kol., 2010).

5.1 Rozvíjení schopností podporující volbu povolání

Autor poukazuje na rostoucí dynamiku a komplexnost trhu práce a v této souvislosti zdůrazňuje nutnost podpory jednotlivce, aby našel správný směr při hledání vzdělávání, školení či zaměstnání. Tuto podporu by mělo poskytnout karierní poradenství a to v několika krocích – *kariérovou výchovou ve školách, testováním zájmů a nadání mládeže* a také pozdější výukou *psaní životopisu* a seznámením se s technikami *přijímacích pohovorů* (Hansen, 2007).

Autor podotýká, že *kariérová výchova* je na rozdíl od *osobního poradenství* ve školách, zabudována v *učebních osnovách*. Tím pádem učitel může začlenit do výuky jednotlivých předmětů aktivity z oblasti karierního poradenství či žákům poskytnout během aktivit informace od odborných poradců. V obou případech si žáci osvojují základní životní i profesní dovednosti, které jim ulehčí přechod ze školy do zaměstnání (Hansen, 2007).

Hansen uvádí další tři kategorie poradenských aktivit, a to *kariérové poradenství, zaměstnanecké poradenství a zprostředkování práce*. Všechny tyto kategorie se vzájemně překrývají i přesto, že se jejich koncepce liší (Hansen, 2007).

Autor nás dále seznamuje s třemi fázemi řízení kariéry, s úvodním kariérovým plánováním, hledáním práce a průběžným řízením kariéry (Hansen, 2007).

Úvodní kariérové plánování je soustředěno na posuzování zájmů a schopností, vytvoření úvodního životopisu, účastnění se na praktických pracovních příležitostech. Tyto činnosti jsou uskutečňovány na základě testování jedince a mají pomoci jedinci v porozumění sobě samému (Hansen, 2007).

Mezi primární testy poradenských pracovníků patří testy zaměřující se na *nadání, zájmy a schopnosti* jedince, tzv. talentové testy. Tyto testy by měly odhalit, zda je jedinec schopen vykonávat určitý typ úkolu, práce či absolvovat konkrétní typ odborného vzdělání. Oproti

tomu autor uvádí výkonnostní testy, které mají měřit úroveň schopností v konkrétních oblastech, a to například ve čtení, počítání, psaném projevu, vědě či matematice (Hansen, 2007).

K vyhodnocení preferencí jedince ve vztahu k zaměstnání a práci slouží seznamy zájmů a testy s orientací na pracovní hodnoty. Navíc je někdy zapotřebí diagnostických služeb za účelem identifikace dopadů fyzických, sociálních, intelektuálních a psychologických, které nějakým způsobem ovlivňují schopnost člověka podílet se na trhu práce (Hansen, 2007).

Hansen se také domnívá, že nalezením vlastních vloh, zájmů, schopností a získáním vzdělávacích kompetencí umožní jedinci porozumět jejich významu pro plánování kariéry a také zvýšit kvalitu přípravy životopisu. Rovněž tento proces může poukázat na vzdělanostní nedostatek mezi požadovanou kvalifikací, budoucím povoláním a vlastní kvalifikací (Hansen, 2007).

Získané kariérové informace mohou být využity uchazečem o práci k identifikaci zkušeností, znalostí, dovedností, vzdělání či osobnostních vlastností, které jsou zapotřebí pro výkon vybraného povolání a porovnáním těch, kterými uchazeč ve skutečnosti disponuje. To vede ke specifikaci konkrétních rozdílů mezi požadovanou a disponující kvalifikací, nedostatek mezi těmito kvalifikacemi lze vyřešit plánem rozvoje zaměstnavatelnosti (Hansen, 2007).

Dále, aby byl uchazeč o práci úspěšným, je třeba znát a správně použít techniky hledání práce, zvládnout přijímací pohovor a umět vyjednávat. V první řadě je důležité, aby uchazeč věděl, kde hledat práci, o kterou má zájem a poté vytvořit pro danou práci odpovídající životopis. Je důležité si osvojit techniky pohovoru a vyjednávání, které je nutno použít při přesvědčování zaměstnavatele, že uchazeč je tou pravou osobou pro danou pracovní pozici a je hoden náležitého ohodnocení (Hansen, 2007).

Hledání práce je další ze tří fází řízení kariéry, která je autorem popisována jako velmi náročná, neboť vyžaduje *dovednosti, iniciativu a vytrvalost*. Zde je hlavním poskytovatelem organizované pomoci uchazečům o práci *středisko služeb zaměstnanosti* (Hansen, 2007).

Poslední fází řízení kariéry je *průběžné řízení kariéry*, kde hlavní činností je pravidelné hodnocení kariérových plánů, zvládnání přechodů na trhu práce či životních cyklů jedince. Kam jednotlivec směřuje během svého pracovního života, ukazují již zmíněné kariérové

plány, které se mohou vyvíjet dle měnících se okolností či přechodů životních cyklů. Pravidelné vyhodnocování má za cíl pomoci lidem uskutečňovat profesní volby odpovídající jejich schopnostem, dovednostem, zájmům a aspiracím, které vedou k progresi jejich zaměstnatelnosti (Hansen, 2007).

Díky informačním technologiím je tvorba a údržba těchto plánů usnadněna. Školy, vzdělávací střediska a neziskové organizace, získávají a učí se zacházet s moderními informačními a komunikačními technologiemi, díky nimž jsou schopni pomoci těm, kteří se snaží průběžně řídit svou kariéru (Hansen, 2007).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Cíl práce

V praktické části své práce se pomocí dotazníků zaměřím na faktory, které jsou rozhodující při volbě povolání žáků základních a středních škol. Jak vyplývá z teoretické části, žáci mohou využít pomoci mnoha odborníků. Zejména třídního učitele, výchovného poradce, školního psychologa, ale i pracovníka pohybujícího se v oblasti kariérního poradenství. Budu zkoumat, zda žáci tyto možnosti využívají, anebo upřednostňují získávání informací z dalších zdrojů, jako je např. internet, odborné publikace či prospekty vzdělávacích institucí. Dále bych ráda zjistila, jaký vliv mají na rozhodování žáků ohledně budoucí kariéry rodiče, vrstevníci či další vzory. Budu se dotazovat i na to, kdy se žáci začínají rozhodovat o budoucí profesi a zda po ukončení střední školy přednostně volí další vzdělávání nebo raději rovnou přechází na trh práce.

6.1 Stanovení výzkumných otázek

Hlavní výzkumná otázka:

Jaká jsou hlavní kritéria při volbě povolání žáků základních a středních škol?

Dílčí výzkumné otázky:

Kdo je nejvíce ovlivňujícím faktorem při rozhodování žáků při volbě budoucího povolání?

Využívají žáci dostatek odborných zdrojů při výběru povolání?

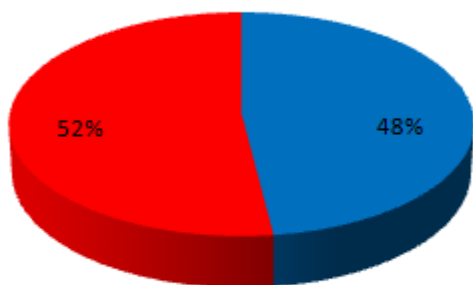
7 Výzkumné šetření

7.1 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem jsou žáci devátých ročníků ZŠ a prvních ročníků SŠ. Konkrétně se jedná se o tyto školy: Základní škola Praha-Radotín, Základní škola Vítězslava Háška Odolena Voda, Střední škola letecké a výpočetní techniky Odolena Voda a Soukromá střední škola cestovního ruchu a multimediální tvorby ARCUS. Výzkumného šetření se celkem zúčastnilo osm tříd, z toho čtyři třídy ZŠ a čtyři třídy SŠ. Bylo mi umožněno osobně rozdat dotazníky na střední škole ARCUS, v ostatních školách jsem dotazníky včetně pokynů předala vedení školy, které poté dotazníky rozdělilo příslušným třídním učitelům a ti je poté rozdali žákům.

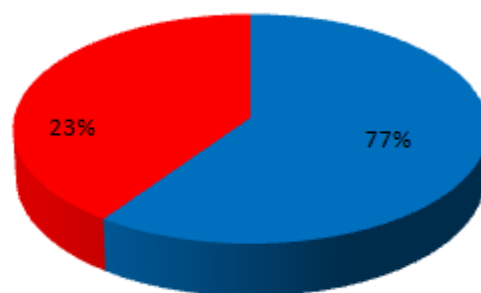
Celkem odpovídalo 142 žáků, 51 dívek a 91 chlapců ve věku 14 – 19 let. Z celkového počtu 142 žáků bylo 64 žáků ZŠ a 78 žáků SŠ. Počet vrácených dotazníků byl stoprocentní, ovšem jeden musel být vyřazen, neboť chybělo vyplnění dotazů, tudíž celkový počet odpovídajících tvoří 141 žáků, 51 dívek a 90 chlapců, jedná se tedy o 63 žáků ZŠ a 78 žáků SŠ.

Graf č. 1 - Pohlaví žáků ZŠ

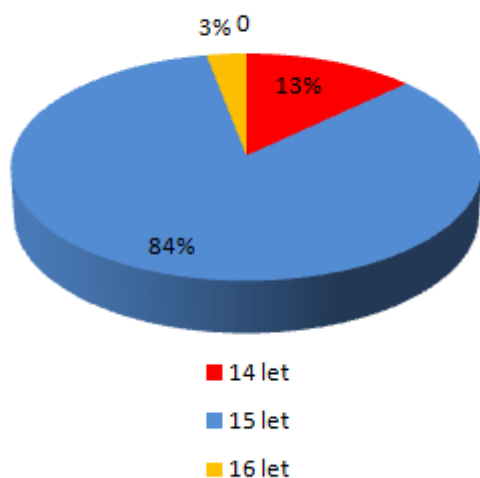
■ muži
■ ženy

Graf č. 2 - Pohlaví žáků SŠ

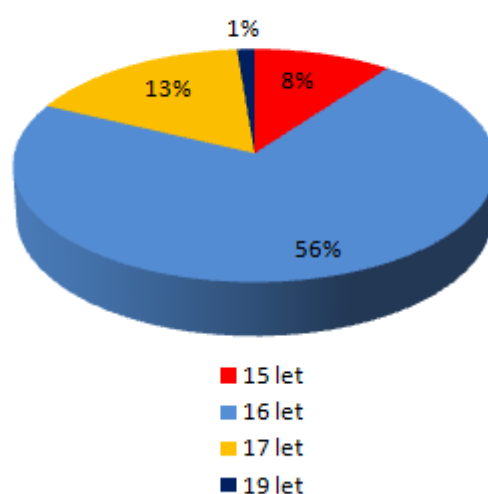

■ muži
■ ženy

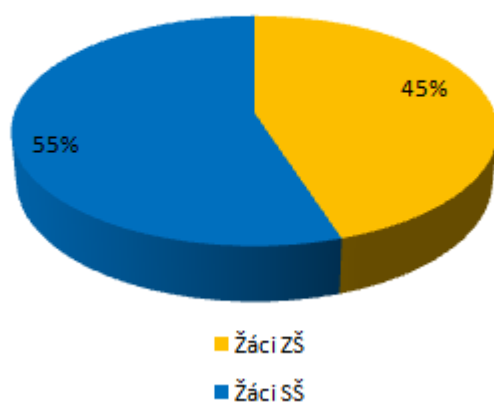
Graf č. 3 - Věk žáků ZŠ

Graf č. 4 - Věk žáků SŠ

Graf č. 5 - Poměr žáků ZŠ a SŠ

7.2 Použité metody šetření

Ve své bakalářské práci jsem zvolila pro svůj výzkum kvantitativně orientovaný výzkum. Kvantitativně orientovaný výzkum užívá několika metod. Dle Chráska (2007), který je uvádí ve své publikaci, se jedná o tyto metody: *pozorování, dotazník, interview, sociometrie, testy, experimenty*.

Kvantitativní výzkum řeší jeden či více problémů najednou. V první řadě je nutné stanovit problém, kterým se výzkumník bude zabývat. Poté daný problém nastudovat v odborné

literatuře, což výzkumníkovi pomůže formulovat problém a na základě formulace problému vznikají hypotézy, které v průběhu vlastního šetření výzkumník ověří a tím je potvrdí či vyvrátí (Chráska, 2007).

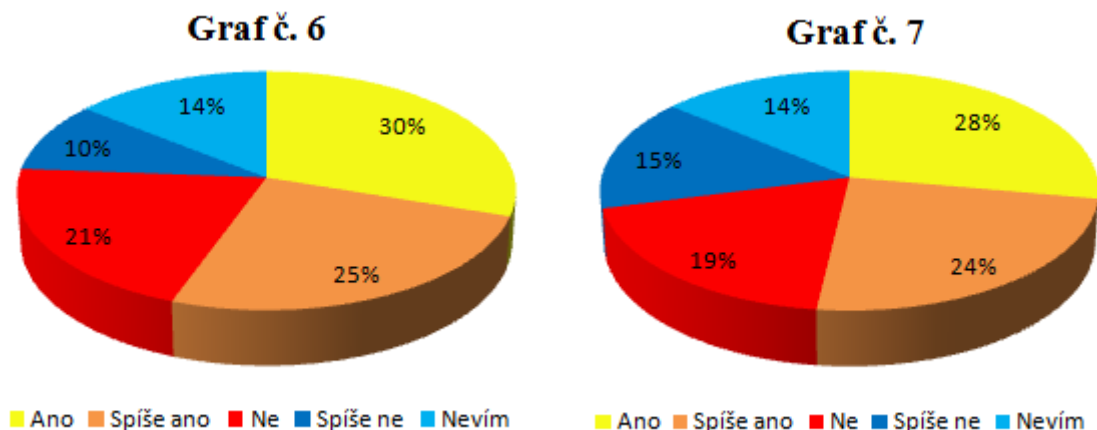
Pro svůj výzkum jsem vybrala metodu dotazníku a to hned z několika důvodů. V první řadě kvůli možnosti získání velkého množství informací a pak také díky anonymitě dotazníků věřím, že žáci budou schopni odpovídat pravdivě a bez ostychu, což by kvalitativní výzkum např. formou rozhovoru nezaručil.

Dotazník se skládá z deseti uzavřených otázek a je určený pro žáky devátých tříd ZŠ a prvních ročníků SŠ. Téma je aktuální pro žáky základních i středních škol. Jedná se o anonymní dotazník, na což žáci byli před vyplněním dotazníku upozorněni mnou či třídním učitelem a rovněž je anonymita dotazníku zmíněna v jeho úvodní části. V úvodní části jsou rovněž uvedeny pokyny potřebné k vyplnění dotazníku. Celý dotazník přikládám na konci své bakalářské práce pod názvem Příloha č. 1.

Vycházela jsem z požadavků na konstrukci dotazníku dle Chrásky (2007), který uvádí, že dotazník musí být jasný a srozumitelný, měl by zjišťovat jen nezbytné údaje, formulace položek musí být jednoznačná. Dotazník musí uvádět jasné pokyny k vyplňování, jeho náročnost a potřebnost, která vede k motivaci respondenta spolupracovat a rovněž dbát na řazení položek dle důležitosti. Mimo to je dotazník tvořen z úvodní části, kde je vysvětlení důležitosti dotazníku, vysvětlení pokynů, zaručení anonymity respondenta a poděkování za účast v dotazníkovém šetření. Dotazník se skládá z vlastních uzavřených otázek.

7.3 Vyhodnocení a interpretace dotazníkového šetření

Otázka č. 1: Plánujete po ukončení střední školy studovat na vysoké škole?

Graf č. 6 – Zájem o studium na vysoké škole. (ZŠ)

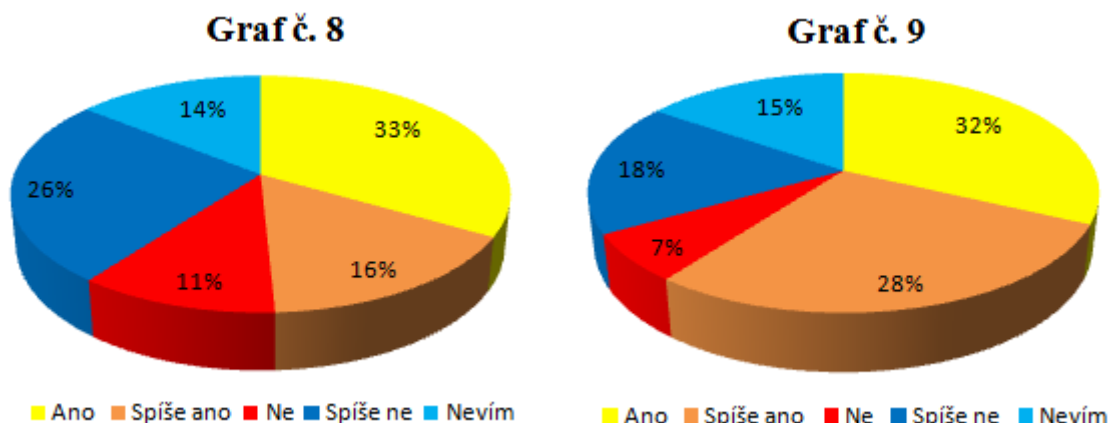
Graf č. 7 – Zájem o studium na vysoké škole. (SŠ)

Z grafů je zřejmé, že procento žáků ZŠ i SŠ, kteří mají zájem o studium na VŠ se zásadně neliší. Díky tomu můžeme předpokládat, že žáci na ZŠ mají již vybudovanou představu o studiu na vysoké škole a během studia na střední škole se jejich názor nijak markantně nemění.

Postoj žáků základních škol lze hodnotit kladně, jelikož dle jejich rozhodnutí mohou efektivněji vybrat zaměření dalšího studia po základní škole, které bude korespondovat se zaměřením vysoké školy. U žáků středních škol lze předpokládat, že si zachovali svůj postoj a jen malá část se v průběhu studia rozhodla po ukončení střední školy nastoupit do práce.

Z obou grafů vyplynulo, že studovat na VŠ chce lehce nad 50 % žáků ZŠ a méně než 50 % žáků SŠ, v případě žáků ZŠ odpovědělo *ano* 30 % žáků ZŠ a *spíše ano* 25 % žáků ZŠ, v případě žáků SŠ *ano* odpovědělo 28 % žáků a *spíše ano* 24 % žáků.

Otázka č. 2.: Plánujete po ukončení SŠ jít pracovat?

Graf č. 8 – Zájem o nástup do práce. (ZŠ)

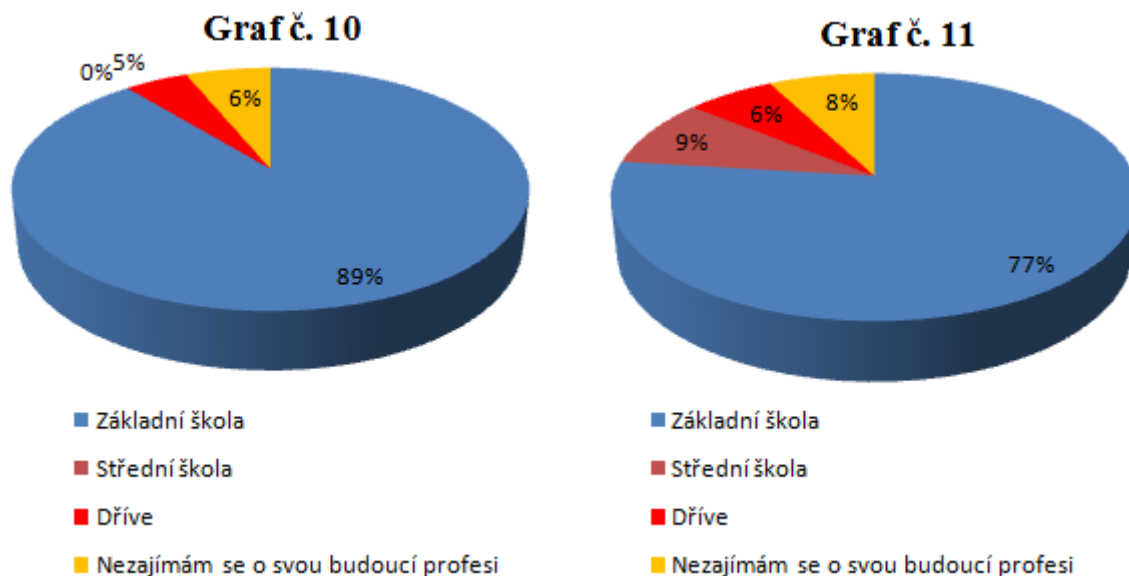
Graf č. 9 – Zájem o nástup do práce. (SŠ)

Při srovnání grafů, kde odpovídají respondenti ze ZŠ a SŠ můžeme zaznamenat již rozdíl. U respondentů ze ZŠ by rádo nastoupila do práce po ukončení SŠ necelá polovina, přesně 33 % odpovědělo *ano* a 16 % *spíše ano*, to dohromady čítá 49 %.

U respondentů ze SŠ se tato procenta zvyšují, přesně tedy hovoříme o 32 % respondentů, kteří odpověděli *ano* a 28 % respondentů, kteří odpověděli *spíše ano*, to dohromady čítá 60 %, což je o 11 % více než na základní škole. Z tohoto výzkumu tedy vyplývá, že právě těch 11 % žáků, kteří ukončí povinnou školní docházku, na střední škole změní názor ohledně nástupu do práce.

U žáků středních škol si lze položit otázku „z jakého důvodu chtějí již po střední škole nastoupit do práce a nechtějí se dále vzdělávat?“ Je pravděpodobné, že žáci středních škol se chtějí již osamostatnit a upřednostňují soběstačnost a finanční samostatnost před dalším vzděláváním, což ve většině případů znamená minimálně částečnou závislost na rodině.

Otázka č. 3: Kdy jste se začal/a rozhodovat ohledně volby povolání?

Graf č. 10 – Doba rozhodování o volbě povolání. (ZŠ)

Graf č. 11 – Doba rozhodování o volbě povolání. (SŠ)

V obou případech žáků základní i střední školy byly odpovědi téměř shodné, kdy se 89 % žáků základních škol rozhodlo o volbě povolání na základní škole, 77 % žáků středních škol se rozhodlo také již na základní škole a pouhých 9 % žáků se rozhodlo až na střední škole. Tyto výsledky svědčí o poměrně jasné představě, co žáci v budoucnu chtějí dělat.

Pouze minimum žáků, v případě žáků ZŠ je to 6 % a v případě žáků SŠ 8 % se nezajímá o svou budoucí profesi. Tato procenta jsou naštěstí zanedbatelná ve srovnání s procentuální výší, která vypovídá o zájmu žáků ZŠ i SŠ ohledně jejich budoucího povolání. Z tohoto výzkumu vyplynulo, jak důležité je nepodceňovat otázku volby budoucího povolání již u žáků ZŠ.

Otázka č. 4: Při rozhodování o svém budoucím povolání se radím. (Respondenti mohli uvést více možností).

Tabulka č. 1 – S kým se žáci radí ohledně volby povolání. (ZŠ)

S kým se žáci radí ohledně volby povolání. (ZŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
S rodiči	55	87,30 %	50,92 %
S kamarády	23	36,50 %	21,29 %
S učitelem	4	6,34 %	3,70 %
S jiným odborníkem	2	3,17 %	1,85 %
S jiným příbuzným	15	23,80 %	13,88 %
S nikým	6	9,52 %	5,55 %
Jiné	3	4,76 %	2,77 %

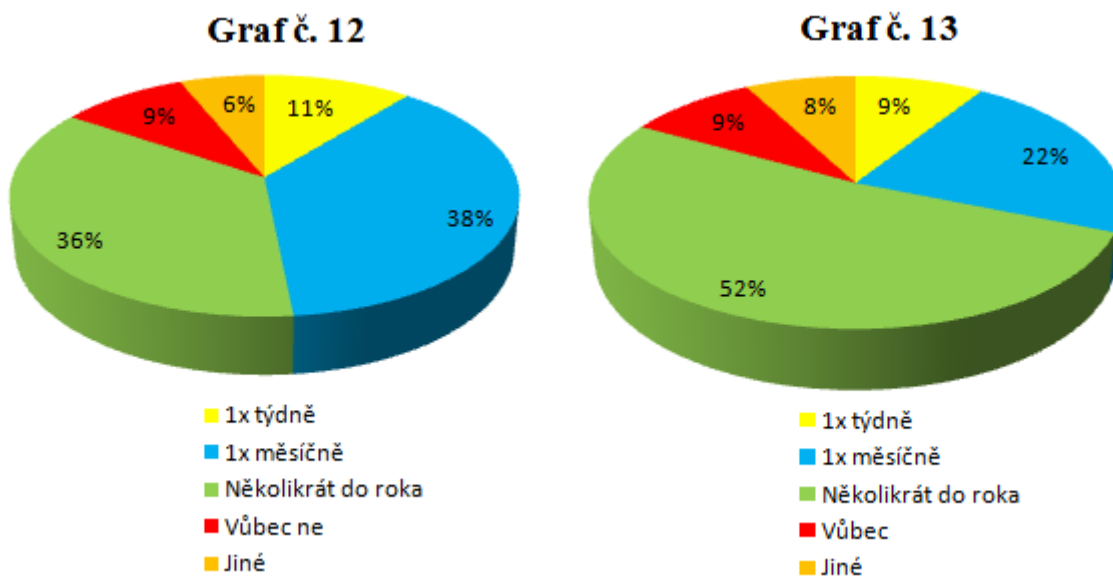
Tabulka č. 2 – S kým se žáci radí ohledně volby povolání. (SŠ)

S kým se žáci radí ohledně volby povolání. (SŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
S rodiči	66	84,61 %	47,48 %
S kamarády	31	39,74 %	22,30 %
S učitelem	4	5,12 %	2,87 %
S jiným odborníkem	4	5,12 %	2,87 %
S jiným příbuzným	23	29,48 %	16,54 %
S nikým	8	10,25 %	5,75 %
Jiné	3	3,84 %	2,15 %

Respondenti ze základních i středních škol shodně odpověděli, že nejčastěji se radí s rodiči a to v zastoupení 87,30 % žáci ZŠ a 84,61 % žáci SŠ. Shodná je i odpověď s druhým nejvyšším procentuálním zastoupením, kdy 36,50 % žáků ZŠ a 39,74 % žáků SŠ uvedlo, že se radí s kamarády. Případně se 23,80 % žáků ZŠ a 29,48 % žáků SŠ radí s jiným příbuzným.

Bohužel zastoupení učitele či jiného odborníka je až tristní a to pouhých 6,34 % u žáků ZŠ a 5,12 % u žáků SŠ, což značí buď nedůvěru žáků vůči učitelům, nebo jiným odborníkům, případně nevědomost žáků o možnosti využít pomoci odborníků a v nejhorším případě se setkáváme s neochotou učitelů či odborníků pomoci žákům při jejich volbě povolání.

Otázka č. 5: Pokud konzultujete Vaši volbu povolání s rodiči, tak jak často?

Graf č. 12 – Konzultace s rodiči ohledně volby povolání. (ZŠ)

Graf č. 13 – Konzultace s rodiči ohledně volby povolání. (SŠ)

Ze zde viditelné procentuální výše je zcela zřejmé, že nutnost konzultace se na střední škole snižuje, žáci střední školy v 52 % konzultují s rodiči volbu povolání pouze několikrát do roka. Tím je zřetelná snaha žáků středních škol o osamostatnění se a vytvoření si vlastního názoru.

Oproti tomu žáci základní školy převážně konzultují volbu povolání s rodiči jedenkrát měsíčně a to konkrétně 38 %. Dalších 36 % žáků ZŠ konzultuje několikrát do roka. Je zde zřetelný aktivní zájem o budoucí povolání, který je podporován názorem rodičů. Rovněž vidíme potřebu žáků znát názor rodiče, který jejich rozhodnutí o budoucím povolání podpoří či naopak vyvrátí. Žák tak má možnost zhodnotit názor rodičů na volbu svého povolání, který může přijmout či nikoliv.

Otázka č. 6: Využíváte odbornou pomoc při volbě povolání některého ze zmíněných odborníků, odborných institucí? (Respondenti mohli uvést více možností).

Tabulka č. 3 – Využívají žáci pomoci odborníků při volbě povolání? Kterých? (ZŠ)

Využívají žáci pomoci odborníků při volbě povolání? Kterých? (ZŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
Školní psycholog	0	0 %	0 %
Výchovný poradce	2	3,17 %	3,03 %
Třídní učitel	9	14,28 %	13,63 %
Karierní poradenství	1	1,58 %	1,51 %
Pedagogicko-psychologická poradna	5	7,93 %	7,57 %
Jiné	2	3,17 %	3,03 %
Nevyužívám žádného odborníka či odborné instituce	47	74,60 %	71,21 %

Tabulka č. 4 - Využívají žáci pomoci odborníků při volbě povolání? Kterých? (SŠ)

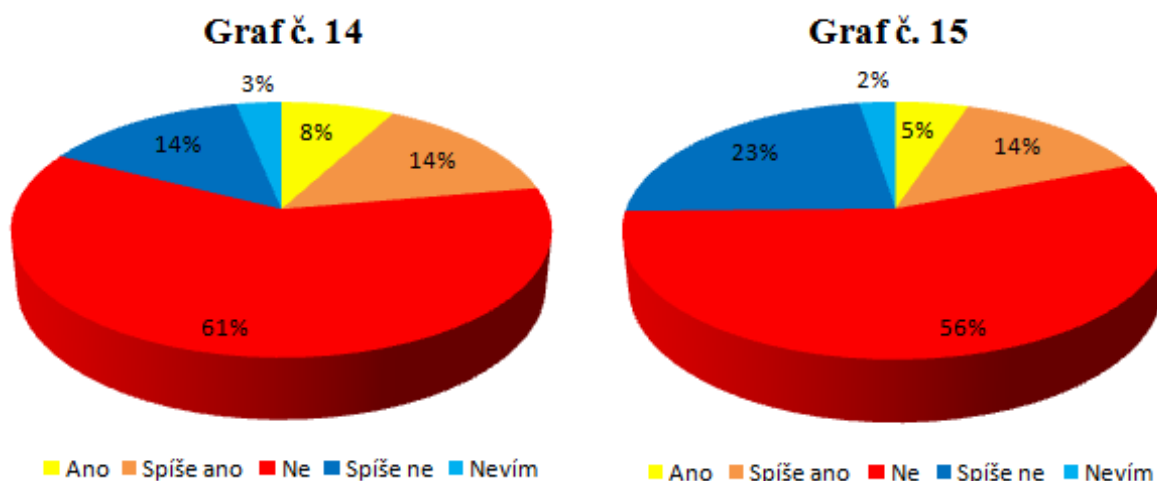
Využívají žáci pomoci odborníků při volbě povolání? Kterých? (SŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
Školní psycholog	0	0 %	0 %
Výchovný poradce	0	0 %	0 %
Třídní učitel	3	3,84 %	3,79 %
Karierní poradenství	2	2,56 %	2,53 %
Pedagogicko-psychologická poradna	3	3,84 %	3,79 %
Jiné	5	6,41 %	6,32 %
Nevyužívám žádného odborníka či odborné instituce	66	84,61 %	83,54 %

Bylo zjištěno, že žáci prakticky nevyužívají pomoci odborníka či odborné instituce při volbě povolání. Téměř shodně odpověděli žáci ZŠ i žáci SŠ, konkrétně nevyužívá žádného odborníka či odborné instituce 74,60 % žáků ZŠ a 84,61 % žáků SŠ. Alarmující je, že školního psychologa nevyužívají žáci ZŠ ani SŠ. Rovněž výchovného poradce nevyužívá žádný žák SŠ, žáci ZŠ pouze v 3,17 %.

Pomoc třídního učitele ohledně volby povolání vyhledává 14,28 % žáků ZŠ a mnohem méně 3,84 % žáků SŠ. Zanedbatelné procento je i při využívání karierního poradenství a pedagogicko-psychologické poradny u žáků ZŠ i SŠ.

Z publikace Jarkovské a kol., (2010) vyplývá, že karierní poradenství je téměř nezbytné pro žáky ZŠ a SŠ, především pro ty, kteří nejsou zcela rozhodnuti pro své povolání. Rovněž se jedná o jeden z nejdůvěryhodnějších a nejerudovanějších zdrojů informací a pomoci při volbě povolání (Jarkovská a kol., 2010).

Otázka č. 7: Inspirovalo Vás povolání Vašich rodičů při volbě Vašeho budoucího povolání?

Graf č. 14 – Povolání rodičů jako inspirace povolání pro žáky. (ZŠ)

Graf č. 15 – Povolání rodičů jako inspirace povolání pro žáky. (SŠ)

Vidíme, že zde není markantní rozdíl mezi odpověďmi žáků základních škol a středních škol. Bohužel z obou odpovědí je patrné, že žáci nejsou inspirováni povoláním svých rodičů. Konkrétně 61 % žáků základních škol a 56 % žáků středních škol nemá zájem konat stejné povolání jako jejich rodiče.

Toto zjištění je poněkud překvapující, neboť názor rodiče hraje velkou roli v rozhodování žáka, ale zároveň žák nevidí inspiraci v povolání rodiče, se kterým nejčastěji konzultuje volbu povolání. Toto zjištění jen potvrzuje, že žáci mají vlastní autonomii a představy ohledně budoucího povolání.

Otázka č. 8: Kde získáváte potřebné informace ohledně volby povolání? (Respondenti mohli uvést více možností).

Tabulka č. 5 - Zdroje pro získání informací ohledně volby povolání. (ZŠ)

Zdroje pro získání informací ohledně volby povolání. (ZŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
Internet	48	76,19 %	30,18 %
Brožury	8	12,69 %	5,03 %
Třídní učitel	7	11,11 %	4,40 %
Výchovný poradce	0	0 %	0 %
Školní psycholog	0	0 %	0 %
Letáky	13	20,63 %	8,17 %
Dny otevřených dveří	27	42,85 %	16,98 %
Veletky	7	11,11 %	4,40 %
Rodiče	32	50,79 %	20,12 %
Jiný	17	26,98 %	10,69 %

Tabulka č. 6 - Zdroje pro získání informací ohledně volby povolání. (SŠ)

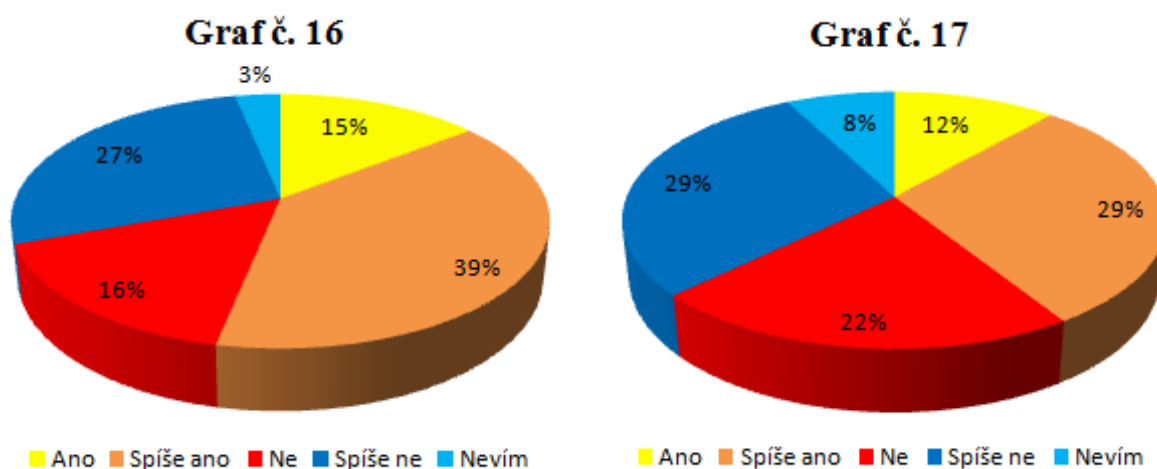
Zdroje pro získání informací ohledně volby povolání. (SŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
Internet	71	91,02 %	38,17 %
Brožury	19	24,35 %	10,21 %
Třídní učitel	6	7,69 %	3,22 %
Výchovný poradce	0	0 %	0 %
Školní psycholog	0	0 %	0 %
Letáky	21	26,92 %	11,29 %
Dny otevřených dveří	17	21,79 %	9,13 %
Veletky	7	8,97 %	3,76 %
Rodiče	31	39,74 %	16,66 %
Jiný	14	17,94 %	7,52 %

Je zřejmé, že nejvíce žáků využívá internet i když poměrně se liší procento respondentů ZŠ a SŠ, kdy žáci SŠ využívají internet z 91,02 % a žáci ZŠ pouze z 76,19 %. Viditelně se liší i využívání dnů otevřených dveří při volbě povolání u žáků ZŠ a SŠ - více je využívají žáci

ZŠ a to 42,85 %, zatímco žáci SŠ pouze 21,79 %. Školní psycholog a výchovný poradce není využíván vůbec ani žáky ZŠ, ani žáky SŠ.

Podobnou měrou je vyhledávána pomoc třídního učitele, u žáků ZŠ je to 11,11 %, u žáků SŠ o něco méně, 7,69 %. Občasné je využití letáků, veletrhů, brožur a to u žáků ZŠ i žáků SŠ. Rodiče jsou oslovováni u žáků ZŠ z 50,79 % a u žáků SŠ o něco méně, 39,74 %. Toto hodnotím velmi pozitivně, žáci mají očividnou důvěru v rodiče. Několik žáků ZŠ i SŠ uvedlo, že využívají i jiných zdrojů, blíže nespécifikovaných.

Otázka č. 9: Hodnotíte rozhodování ohledně volby povolání za stresující?

Graf č. 16 - Míra stresu při volbě povolání. (ZŠ)

Graf č. 17 - Míra stresu při volbě povolání. (SŠ)

V odpovědích jsou spíše drobné nuance v procentuální výši, které poukazují, že více stresováni jsou žáci základní školy, kteří odpověděli v 15 % *ano* a v 39 % *spíše ano*. U žáků středních škol se odpovědi příliš neliší, přičemž odpověď *ano* tvoří 12 % a *spíše ano* 29 %.

V případě žáků základních škol je přes polovinu žáků stresováno volbou povolání, z čehož vyplývá, jak vážně berou tuto problematiku a že se skutečně zajímají o své budoucí povolání.

Otázka č. 10: Zakroužkujte kritéria, která rozhodují při výběru vašeho budoucího povolání. (Respondenti mohli uvést více možností).

Tabulka č. 7 - Kritéria volby povolání. (ZŠ)

Kritéria volby povolání. (ZŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
Vlastní zájmy (koníčky, hobby)	50	79,36 %	30,48 %
Oblíbené školní předměty	16	25,39 %	9,75 %
Finanční ohodnocení budoucí profese	35	55,55 %	21,34 %
Prestiž budoucího povolání	12	19,04 %	7,31 %
Povolání rodičů	3	4,76 %	1,82 %
Povolání jiných osob	6	9,52 %	3,65 %
Škola	5	7,93 %	3,04 %
Vrstevníci	3	4,76 %	1,82 %
Osobní naplnění	26	41,26 %	15,85 %
Jiné	8	12,69 %	4,87 %

Tabulka č. 8 - Kritéria volby povolání. (SŠ)

Kritéria volby povolání. (SŠ)	Četnost	Procenta (z celkového počtu respondentů)	Procenta (z celkového počtu odpovědí)
Vlastní zájmy (koníčky, hobby)	64	82,05 %	28,44 %
Oblíbené školní předměty	14	17,94 %	6,22 %
Finanční ohodnocení budoucí profese	52	66,66 %	23,11 %
Prestiž budoucího povolání	26	33,33 %	11,55 %
Povolání rodičů	3	3,84 %	1,33 %
Povolání jiných osob	6	7,96 %	2,66 %
Škola	12	15,38 %	5,33 %
Vrstevníci	5	6,41 %	2,22 %
Osobní naplnění	37	47,43 %	16,44 %
Jiné	6	7,96 %	2,66 %

Bylo zjištěno, že volba povolání u žáků ZŠ i SŠ je ovlivněna jejich *vlastními zájmy*. Zde se procentuálně neliší odpovědi u žáků ZŠ a SŠ. Dále je pro žáky ZŠ i SŠ podstatné *finanční ohodnocení budoucí profese*. *Prestiž budoucího povolání* je více důležitá pro žáky SŠ než pro žáky ZŠ. Překvapující je, že žáky ZŠ i žáky SŠ neovlivňuje *povolání jejich*

rodičů přesto, že v jiné otázce bylo zjištěno, že s rodiči se o volbě svého budoucího povolání radí. Naopak žáci ZŠ i SŠ shodně odpověděli, že *vrstevníci* jsou v minimální míře kritériem pro volbu jejich budoucího povolání. V daném případě u žáků ZŠ to je 4,76 % a u žáků SŠ je 6,41 %. Důležité při výběru povolání je pro žáky ZŠ i SŠ *osobní naplnění*, zde se liší pouze minimálně u žáků ZŠ, kde je to 41,26 % a u žáků SŠ je to 47,43 %.

Zcela se potvrdilo tvrzení Walterové a Gregera, kteří uvádějí, že dospívající se při volbě povolání řídí především vlastními zájmy, komunikací s rodiči, hledáním vlastních cílů a oblíbeností předmětů ve škole (Walterová, Greger a kol., 2009).

S nelibostí musím konstatovat, že mě zarazila skutečnost, že 55,55 % žáků ZŠ a 66,66 % žáků SŠ preferuje *finanční ohodnocení jejich budoucí profese*, zatímco zapomínají na *prestiž povolání*, která je oproti *finančnímu ohodnocení procentuálně* značně nižší. Konkrétně se jedná o pouhých 19,04 % u žáků ZŠ a 33,33 % u žáků SŠ.

8 Závěr výzkumu

Ve výzkumné části jsem interpretovala výsledky dotazníkového šetření, které proběhlo na základních a středních školách. V další části se zaměřím na celkové shrnutí výzkumného šetření a zodpovězení výzkumných otázek, čímž završím praktickou část své bakalářské práce.

8.1 Zodpovězení výzkumných otázek

Dílčí výzkumné otázky:

Kdo je nejvíce ovlivňujícím faktorem při rozhodování žáků při volbě budoucího povolání?

Na základě výzkumného šetření, které proběhlo na základních i středních školách, jsem z výzkumného šetření zjistila, že při rozhodování o přípravě na budoucí povolání v obou případech žáků základních a středních škol jsou klíčovým faktorem *rodiče*. Žáci se s nimi rádi ohledně volby povolání nejčastěji, přičemž žáci základních škol se na rodiče obrací o něco častěji než žáci středních škol.

Navzdory tomu, že rodiče jsou stěžejní osobou při rozhodování žáků, žáci nejsou inspirováni povoláním svých rodičů vůbec nebo zcela minimálně. Z toho vyplývá, že si žáci zachovávají vlastní autonomii a mají ucelenou představu o budoucím povolání.

Dalším činitelem, který se podílí velkou měrou na rozhodování žáků, jsou vrstevníci a opět ani zde se příliš neliší procentuální zastoupení žáků základních a středních škol. Tento výsledek je pochopitelný, neboť v tomto období žáci nejvíce času tráví se svými vrstevníky a jejich názor je pro ně velmi důležitý.

Ovšem zastoupení odborníků při volbě povolání žáků má opravdu tristní výsledek. Téměř nikdo ze žáků, a to ani ze základní ani ze střední školy, nevyužívá pomoci odborníka při volbě povolání. Co se týče odborníků, nízké procento žáků požádá o pomoc třídního učitele, případně pedagogicko-psychologickou poradnu, ale těchto žáků je opravdu nízký počet. Pomoc školního psychologa nevyhledává ani jediný žák a to jak základní tak střední školy.

Využívají žáci dostatek odborných zdrojů při výběru povolání?

Z teoretické části vyplývá, že žáci mají mnoho možností při výběru *odborné instituce* či *odborníka*, pokud nemají zcela utvořenou představu o svém budoucím povolání. Avšak praktická část ukázala zcela jiné skutečnosti.

Překvapivě vysoké procento mělo zastoupení tištěných informačních *brožur* či *letáků*, což v době internetu je udivující, avšak *internet* je mezi žáky prvním místem, kde hledají informace.

Druhým nejvyhledávanějším zdrojem informací ohledně volby povolání jsou pro žáky *rodiče*, s čímž se zřejmě pojí i poměrně vysoká účast žáků na *dnech otevřených dveří*. Velký počet žáků, kteří se obracejí na rodiče ohledně informací o volbě povolání, byl předvídatelný již z procentuálního zastoupení rodičů, jakožto hlavních osob, se kterými se žáci radí.

Avšak co se týče odborníků, je situace žalostná. Školního psychologa jako zdroj informací nevyhledávají žáci základních ani středních škol a jinak tomu není ani u výchovného poradce. Jediný odborník, který předává žákům informace je třídní učitel a to opět ve velmi malém procentuálním zastoupení na základních i středních školách.

Z těchto skutečností mě velice zklamala situace týkající se odborníků. Očekávala jsem větší zastoupení u třídního učitele a to alespoň ze strany žáků základních škol, kteří by měli mít ke svému třídnímu učiteli vytvořené pouto důvěry vzhledem k tomu, že tento pedagog provází žáky celým druhým stupněm základní školy.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaká jsou hlavní kritéria při volbě povolání žáků základních a středních škol?

Žáci jako hlavní kritérium, které ovlivňuje volbu jejich budoucího povolání, volí *vlastní zájmy*. Z toho vyplývá poměrně pozitivní odezva, že žáci si vybírají své budoucí povolání tak, aby je především bavilo. Toto potvrzuje i odpověď žáků základních i středních škol, že zvolené budoucí povolání je musí *osobně naplňovat*.

Ovšem rozdíl můžeme zaznamenat, co se týče *finančního ohodnocení*, kdy pro žáky základních i středních škol je tato skutečnost důležitá, nicméně u žáků středních škol se tato skutečnost dostává do popředí ještě více.

U žáků střední škol zároveň stoupá i zájem o *prestiž budoucího povolání*, což dokazuje, že žáci středních škol již mají ucelenější představu o budoucím povolání a vytříbenější kritéria, která jsou důležitá při výběru povolání. Přestože je více zajímá *finanční ohodnocení*, neopominají i prestiž povolání, což je dle mého názoru uspokojivé zjištění.

Z mého pohledu bylo kladným zjištěním, že žáci mezi kritéria řadí i *oblíbené předměty* ve škole. To potvrzuje kvalitně odvedenou práci a oblíbenost vyučujícího daného předmětu.

Lze tedy konstatovat, že pokud žáky zaujme předmět, většinou zároveň získá jejich důvěru i učitel, neboť záleží zejména na přístupu a stylu výuky učitele, zda dokáže své žáky natolik upoutat, aby se jeho předmět stal pro ně oblíbeným a tedy i jedním z hlavních kritérií při volbě budoucího povolání.

Naopak mě šokovalo malé zastoupení *vrstevníků* v odpovědích žáků jak základních tak středních škol, přitom vrstevníci byli mezi hlavními rádci při volbě povolání žáků. Z jakého důvodu byli nyní vrstevníci opomenuti? Pravděpodobně ostatní kritéria byla pro žáky atraktivnější a zajímavější, tudíž zastínila vliv *vrstevníků*.

9 Závěr

Záměrem mé bakalářské práce bylo zabývat se problematikou volby povolání žáků základních a středních škol. V teoretické části jsem vymezila pojmy týkající se žáků základních a středních škol a to i z pohledu psychologie v období jejich rozhodování o přípravě na budoucí povolání. Neopomenula jsem ani jejich samotný postoj k povolání jako takovému.

Rovněž v této části popisuji, jakou roli zaujímá rodina při výběru budoucího povolání. V neposlední řadě nechybí ani soupis a činnost odborníků, na které se žáci mohou obracet během jejich rozhodování.

Další částí mé bakalářské práce je praktická část, která je založena na dotazníkovém šetření na základních a středních školách. Výzkumné šetření se s teoretickou částí shodovalo z větší části. Shodu můžeme najít především v části týkající se role rodiny, která je pro žáky velmi důležitá a rovněž kritéria rozhodování se shodovala v teoretické i praktické části téměř identicky.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že žáci se aktivně zajímají o svou budoucí profesi a mezi jejich hlavní informační zdroje patří především internet a tištěné informační brožury nebo letáky. To zcela nekoresponduje s teoretickou částí, neb odborníci a odborné instituce jsou z větší míry ze strany žáků základních a středních škol nevyužívány.

Tato práce mě velmi obohatila a prohloubila mé znalosti a to prostřednictvím odborné literatury a vlastního výzkumného šetření, které, jak je již zmíněno, potvrdilo či vyvrátilo tvrzení teoretiků.

Kladně lze hodnotit spolupráci se školami, kde probíhalo mé výzkumné šetření. Vedení školy, učitelé i žáci byli velmi vstřícní a ochotní. Jen díky jejich pomoci a ochotě bylo možné tento výzkum uskutečnit. K výzkumu jsem měla k dispozici velký počet respondentů, proto mohl být výzkum objektivní a přinést různorodé odpovědi.

Práce byla velmi zajímavá díky novým poznatkům, které přinesly v otázce volby povolání žáků neočekávaná zjištění. Při práci jsem si uvědomila, jak důležitá je role a postoj pedagoga k této problematice a že je třeba žáky správně vést a poskytnout jim oporu a dostatek informací, což by mělo směřovat k úspěšnému uplatnění žáků na trhu práce.

Volba povolání je stále aktuální téma, které by se mělo se žáky konzultovat již na základní škole a na základě jejich zájmů rozvíjet potřebné znalosti a dovednosti.

10 Seznam použitých informačních zdrojů

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2010, 384 s., ISBN 978-80-7367-725-1

HANSEN, Ellen. *Kariérové poradenství: příručka pro země s nízkými a středními příjmy*. Praha: Dům zahraničních služeb MŠMT, 2007, 110 s., ISBN 80-9040-052-8

HLAĎO, P. A KOL. *Kroky k povolání*. Praha: nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o., 2014, 108 s., ISBN 978-80-7496-088-8

HLAĎO, P., DRAHOŇOVSKÁ P. *Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání 2012, 44 s.

CHRÁSKA, M., *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada 2007. 272 s., ISBN: 978-80-247-1369-4

JARKOVSKÁ, L., LIŠKOVÁ, K., ŠMÍDOVÁ, I. a kol. *S genderem na trh. Rozhodování o dalším vzdělávání patnáctiletých*. Praha-Brno: SLON, 2010, 224 s., ISBN: 978-80-7419-030-8

KRAUS, B. et al., *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Paido: Brno 2006, 156 s., ISBN: 80-7315-125-1

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada 2006. 368 s., ISBN: 978-80-247-1284-0

MAREŠ, J., PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009, 400 s., ISBN: 978-80-7367-647-6

MAREŠ, J., PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, 322 s., ISBN: 978-80-7367-416-8

MEZERA, A. *Pro jaké povolání se hodím?* Brno: Computer Press, 2008, 304 s., ISBN 978-80-251-2395-9

NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 1998, 590 s., ISBN: 80-200-0689-3

PUCOVÁ V., a kol. *Orientace ve světě práce. Metodická příručka*. Hněvín, 2003, 207 s., ISBN: 80-86654-02-08

ŠŤASTNOVÁ, P., VYMĚTALOVÁ, S., MATĚJKOVÁ, L. *Absolventi na trhu práce, co zaměstnavatelé očekávají*. ÚIV: 1999, 70 s., ISBN: 80-211-0304-3

TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M.: *Ontogenetická psychologie*. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem 2006. 108 s., ISBN: 80-7044-792-3

WALTEROVÁ, E., GREGER, D., a kol. *Přechod žáků ze základní na střední školu pohledy z výzkumu*. Brno: Paido 2009, 107 s., ISBN 978-80-7315-179-9

WEDLICOVÁ, I., HENZL, J. *Metodika motivace k řemeslům ve volbě povolání žáků ZŠ*. Olomouc: Asistenční centrum, a. s., 2010, 196 s., ISBN: 978-80-254-6983-5

Soft skills [online]. 2015 [cit. 2015-09-10]. *Schopnosti sebeřízení*. Dostupné z WWW: <http://www.softskills.wz.cz/html/seberizeni.html>.

11 Seznam příloh

Příloha 1 - Dotazník

Dotazník – Volba povolání

Vážení žáci,

Jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a svou bakalářskou práci zaměřuji na téma „*Volba povolání žáků základních a středních škol*“. Ráda bych vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který se touto problematikou zabývá.

Mým cílem je zjistit, co vás ovlivňuje při volbě povolání, zda vám někdo pomáhá při volbě povolání, zda máte dostatek potřebných informací atd.

Dotazník je zcela anonymní a slouží pouze pro tento výzkum v rámci mé bakalářské práce. Pokud není uvedeno jinak, vyberte jednu odpověď a zakroužkujte ji.

Děkuji za Vaši ochotu a Váš čas věnovaný mému dotazníkovému šetření.

V případě, že Vás napadnou další podněty k mé bakalářské práci, kontaktujte mě na e-mailové adrese saruseee@seznam.cz

Sára Malá

Pohlaví:

- 1) Žena
- 2) Muž

Věk:

.....

Jsem žákem/žákyní:

- 1) základní školy
- 2) střední školy

1. Plánujete po ukončení střední školy studovat na vysoké škole?

- 1) Ano
- 2) Spíše ano
- 3) Ne
- 4) Spíše ne
- 5) Nevím

2. Plánujete po ukončení střední školy jít pracovat?

- 1) Ano
- 2) Spíše ano
- 3) Ne
- 4) Spíše ne
- 5) Nevím

3. Kdy jste se začal/a rozhodovat ohledně volby povolání?

- 1) Základní škola
- 2) Střední škola
- 3) Dříve
- 4) Nezajímám se o svou budoucí profesi

4. Při rozhodování o svém budoucím povolání se radím (můžete uvést více možností)

- 1) S rodiči
- 2) S kamarády
- 3) S učitelem
- 4) S jiným odborníkem
- 5) S jiným příbuzným
- 6) S nikým
- 7) Jiné

5. Pokud konzultujete Vaší volbu povolání s rodiči, tak jak často? Vyberte.

- 1) 1x týdně
- 2) 1x měsíčně
- 3) Několikrát do roka
- 4) Vůbec ne
- 5) Jiné

6. Využíváte odbornou pomoc při volbě povolání některého ze zmíněných odborníků, odborných institucí? (můžete uvést více možností)

- 1) Školní psycholog
- 2) Výchovný poradce
- 3) Třídní učitel
- 4) Kariérní poradenství
- 5) Pedagogicko-psychologická poradna
- 6) Jiné
- 7) Nevyužívám žádného odborníka či odborné instituce

7. Inspirovalo vás povolání vašich rodičů při volbě vašeho budoucího povolání?

- 1) Ano
- 2) Spíše ano
- 3) Ne
- 4) Spíše ne
- 5) Nevím

8. Kde získáváte potřebné informace ohledně volby povolání? (můžete uvést více možností)

- 1) Internet
- 2) Brožury
- 3) Třídní učitel
- 4) Výchovný poradce
- 5) Školní psycholog
- 6) Letáky
- 7) Dny otevřených dveří
- 8) Veletrhy
- 9) Rodiče
- 10) Jiný

9. Hodnotíte rozhodování ohledně volby povolání za stresující?

- 1) ano
- 2) spíše ano
- 3) ne
- 4) spíše ne
- 5) nevím

10. Zakroužkujte kritéria, která rozhodují při výběru vašeho budoucího povolání.

- 1) Vlastní zájmy (koníčky, hobby)
- 2) Oblíbené školní předměty
- 3) Finanční ohodnocení budoucí profese
- 4) Prestiž budoucího povolání
- 5) Povolání rodičů
- 6) Povolání jiných osob
- 7) Škola
- 8) Vrstevníci
- 9) Osobní naplnění
- 10) Jiné

12 Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 – S kým se žáci radí ohledně volby povolání. (ZŠ)	35
Tabulka č. 2 – S kým se žáci radí ohledně volby povolání. (SŠ)	35
Tabulka č. 3 – Využívají žáci pomoci odborníků při volbě povolání? Kterých? (ZŠ).....	37
Tabulka č. 4 - Využívají žáci pomoci odborníků při volbě povolání? Kterých? (SŠ).....	37
Tabulka č. 5 - Zdroje pro získání informací ohledně volby povolání. (ZŠ)	39
Tabulka č. 6 - Zdroje pro získání informací ohledně volby povolání. (SŠ)	39
Tabulka č. 7 - Kritéria volby povolání. (ZŠ)	41
Tabulka č. 8 - Kritéria volby povolání. (SŠ).....	41
Graf č. 1 – Pohlaví žáků ZŠ	29
Graf č. 2 – Pohlaví žáků SŠ	29
Graf č. 3 – Věk žáků ZŠ	30
Graf č. 4 – Věk žáků SŠ.....	30
Graf č. 5 – Poměr žáků ZŠ a SŠ	30
Graf č. 6 – Zájem o studium na vysoké škole. (ZŠ)	32
Graf č. 7 – Zájem o studium na vysoké škole. (SŠ).....	32
Graf č. 8 – Zájem o nástup do práce. (ZŠ).....	33
Graf č. 9 – Zájem o nástup do práce. (SŠ).....	33
Graf č. 10 – Doba rozhodování o volbě povolání. (ZŠ)	34
Graf č. 11 – Doba rozhodování o volbě povolání. (SŠ).....	34
Graf č. 12 – Konzultace s rodiči ohledně volby povolání. (ZŠ)	36
Graf č. 13 – Konzultace s rodiči ohledně volby povolání. (SŠ)	36
Graf č. 14 – Povolání rodičů jako inspirace povolání pro žáky. (ZŠ)	38
Graf č. 15 – Povolání rodičů jako inspirace povolání pro žáky. (SŠ).....	38
Graf č. 16 - Míra stresu při volbě povolání. (ZŠ)	40
Graf č. 17 - Míra stresu při volbě povolání. (SŠ)	40